

COĞRAFYA, TURİZM, KÜLTÜR İLİŞKİLERİNİN TURİZM COĞRAFYASINA YANSIMALARI VE KÜLTÜREL TURİZM

Reflections of Geography, Tourism, Cultural Relations on Tourism Geography And Cultural Tourism

Gözde EMEKLİ

Ege Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

gozde.emekli@ege.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8528-5209

(Teslim: 1 Kasım 2021; Düzeltme: 9 Aralık 2021; Kabul: 11 Aralık 2021)

(Received: November 1, 2021; Revised: December 9, 2021; Accepted: December 11, 2021)

Abstract

The main motivation for the emergence of the study was to update the article, written years ago under a similar title, and to re-evaluate the changing geography, tourism and cultural relations. Why and how do geography, tourism and cultural relations change conceptually and practically? What are the reflections of these changes on space and people? What is the role of tourism geography in the analysis of geography-tourism-culture-heritage-the context of cultural tourism, social changes, Covid-19 pandemic, emerging technologies, national and transnational preservation and planning approaches? The study, starting with these questions, has been tried to be created by considering the current approaches of geography and tourism.

The changes experienced by the phenomenon of geography and tourism in different periods, their relations with culture, and spatial interactions have been analysed with an analytical method in the study. In the light of national and international tourism geography literature, thematic review including qualitative and interpretative analysis was used in the study. The study aims to draw attention to new approaches in cultural tourism by looking at changing needs and diversifying research issues from the perspective of tourism geography instead of solving the conceptual expansions and problems of geography, culture, cultural heritage and cultural tourism.

Tourism geography constitutes an important context in the change of geography, tourism, culture, cultural tourism relations at the international level and in the development of the new cultural tourism. Differences in terms of conceptual and practical in cultural tourism, changing geography-tourism-culture relations and limitations in the number and quality of international publications are among the striking findings of the study.

Keywords: Tourism geography, culture, cultural heritage, cultural tourism.

Öz

Benzer başlıkta yıllar önce yazılan makalenin güncellenmesi ve değişen coğrafya, turizm, kültür ilişkilerini yeniden değerlendirme isteği bu yayının ortaya çıkmasında temel motivasyon olmuştur. Kavramsal ve uygulama olarak coğrafya, turizm, kültür ilişkileri neden ve nasıl değişmektedir? Bu değişmelerin mekana ve insana yansımaları nelerdir? Coğrafya-turizm-kültür-miras-kültürel turizm bağlamı, toplumsal değişmeler, salgın hastalıklar, Covid-19, gelişen teknolojiler, ulusal ve ulus aşırı koruma ve planlama yaklaşımlarının analizinde turizm coğrafyasının rolü nedir? Sorularıyla başlayan araştırma; coğrafyanın ve turizmin güncel yaklaşımları dikkate alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır.

Makalede coğrafya ve turizm olgusunun; farklı dönemler itibarıyla yaşadığı değişimler, kültür ile ilişkileri, mekânsal etkileşimler analitik yöntemle incelenmeye çalışılmış, günümüzün turizm coğrafyası literatüründen yararlanılarak, tematik bir araştırma planlanmıştır. Bu araştırma; coğrafyanın, kültürün, kültürel mirasın ve kültürel turizmin kavramsal açımlarına, sorunlarına çözüm üretmeyecek, değişen ihtiyaçlar, çeşitlenen araştırma konularına turizm coğrafyası perspektifinden bakarak, kültürel turizmdeki yeni yaklaşımlara dikkat çekmeyi öneleyecektir.

Uluslararası düzeyde coğrafya, turizm, kültür, kültürel turizm ilişkilerinin değişiminde, yeni nesil kültürel turizmin gelişiminde turizm coğrafyasının önemli bir bağlam oluşturduğu görülürken, ülkemizde kültürel turizm konusunda kavramsal ve uygulama olarak farklılıklar, değişen coğrafya-turizm-kültür ilişkileri, uluslararası yayın sayısı ve kalitesindeki sınırlılıklar araştırmanın dikkat çeken bulguları arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm coğrafyası, kültür, kültürel miras, kültürel turizm

1. GİRİŞ

Yıllar önce benzer başlıkta yazılan bugün de ilgi çeken makalenin güncellenmesi ve yeni yaklaşımların eklenmesi ihtiyacı bu yayının ortaya çıkmasında ana motivasyon kaynağı olmuştur. Öte yandan turizmde coğrafya ne işe yarar? Turizm coğrafyasının içeriği nelerdir? Coğrafyacı ne yapar? Kültürel turizm nedir? Kültürel mirasın turizm ve coğrafya için anlamı nedir? sorularına yanıt aramak, kültürel turizmin dünya ve ülke içindeki yeri, ayırdıcı özellikleri, kültürel mirasın ekonomik değer olarak yükselişi ve yeni dünya düzeninde evrilen coğrafya-kültür-miras ilişkilerinde turizm coğrafyasının gücünü anlatmak ta önemli bir itici güç oluşturmuştur.

Uluslararası literatürde turizm alanında çalışan akademisyenler arasında birçok coğrafyacı ve ilgili yayın bulunurken, ülkemizde turizm alanında çalışan coğrafyacılar; coğrafyanın diğer alanlarına göre az olmakla birlikte onlara atfedilen içerikler oldukça basit kalmaktadır. Göreceli olarak daha yeni bir alan olan turizm coğrafyasının ülkemizde hakettiği değeri ve içeriği kazandığını söylemek zordur. Bunun yanında kültürel turizm, coğrafya ve turizm coğrafyası bağlamı ile içeriğini anlatmak yıllardır büyük çaba gerektirmiştir (Emekli, 2006). Coğrafyanın, turizmin, kültürün dinamik ve çok boyutlu yapısı, ekonomik, teknolojik, siyasal, bilimsel ve toplumsal değişimlerden etkilenmesi ve onları etkilemesi üzerinde düşünülen konular olmuştur. Küresel olaylar (savaşlar, göçler, ekonomik ve siyasal krizler, domuz ve kuş gribi, Sars, Corona gibi salgınlar, doğal felaketler), nüfusun demografik özellikleri ve teknoloji ile ilişkileri, yalnızca turizmi, kültürü ve kültürel turizmi değil tüm ekonomik-toplumsal-çevresel (Emekli vd, 2006) yapıları etkilemiş bu durum araştırmanın sınırlanmasında bazı sorunlara neden olmuştur. Önemli bir gündem oluşturan Covid-19 salgınının coğrafyanın farklı alanlarını yakından ilgilendirdiği görülmekte, yeni araştırma konuları eklenmektedir. Örneğin nüfus, göç, kentleşme, küreselleşme, iklim, çevre, tarım, ticaret, turizm, sanayi, coğrafi konum, erişim-ulaşım olanakları gibi pek çok konuyu etkileyen bu salgının yayılmasında turizmin etkili olması, en çok ta turizmi etkilemesi araştırmanın planlanmasında zorlanılan, dikkat çeken ilişkiler olmuştur.

Bu araştırma; coğrafyanın tanımına, kültürün, kültürel mirasın ve kültürel turizmin kavramsal açımlarına, sorunlarına çözüm üretmeyecek, değişen ihtiyaçlar, çeşitlenen araştırma konularına turizm coğrafyası perspektifinden bakarak, kültürel turizmdeki farklı yaklaşımları anlamayı-anlatmayı önceleyecektir. Araştırma; miras kavramının

evrilmesine, yeni nesil ve mekân merkezli kültürel turizme, yaratıcılık ilişkilerine turizm coğrafyası bağlamında dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Uluslararası literatürde turizm-coğrafya ilişkilerine ilişkin yayınlar ve turizm coğrafyası alanındaki coğrafyacıların önemli bir ağırlığı bulunurken, ülkemizde daha sınırlı sayıda ve içerikte yayın ile araştırmacı olduğu belirtilmeli, ayrıca kültürel turizm konusundaki yayınların azlığı, içeriklerinin müze-özen yeri ziyaretleri ile sınırlandığı, kültür-miras-coğrafya bağlamındaki eksikliğin ve konuya ilişkin araştırmaların artması arzusunun altı çizilmelidir. Özellikle Covid-19 ile başlayan süreçte salgınının turizm alışkanlıklarını derinden etkilediği görülmüş; bu etkilerin uzun ve derin sarsıntılara neden olacağı anlaşılmış (Zoğal ve Emekli, 2020), hatta kültürel turizm uygulamalarının sanal deneyimlerle geliştirilmeye, krize çözüm olarak planlanmaya başladığı dikkatlerden kaçmamıştır. Başka bir anlatımla dijitalleşmenin turizmi özellikle de kültürel turizmi daha hızlı etkilediği farkedilmiştir. Bu bağlamda, dünyada her alanda ve sektörde olduğu gibi Covid-19 ile birlikte turizm faaliyetlerinde de yeni bir dönem başlayacağına hiç kuşku yoktur (Zoğal ve Emekli, 2020).

Araştırmada coğrafya, turizm ve kültürel turizm olgusunun farklı dönemler itibarıyla yaşadığı değişimler, aralarındaki ilişkiler mekânsal etkileşimler analitik yöntemle incelenmeye çalışılmış, mevcut ulusal ve uluslararası turizm, kültür ve coğrafya literatüründen yararlanılarak, turizm paradigmasının ve kültürel turizmin süreç içinde geçirdiği değişime dikkat çekmek amaçlanmış, konu tematik yaklaşım ile ele alınmaya çalışılmıştır. Başka bir anlatımla araştırma konusuyla ilgili bilgiler betimsel, sistematik, karşılaştırmalı ve yorumlamacı yaklaşımlarla işlenmeye çalışılmış, ortaya çıkan kavramlara ve yeni uygulamalara ışık tutulmaya özen gösterilmiştir.

2. DEĞİŞEN COĞRAFYA, TURİZM İLİŞKİLERİ VE TURİZM COĞRAFYASI: KURAMSAL YAKLAŞIM

Coğrafyanın, akademik gelişimi, kurumsallaşması ve paradigmat dönüşümünde rol oynayan birçok faktör bulunmaktadır (Kervankıran ve Şardağ, 2019, Özgen,2010). Köklü bir geçmişe sahip olan, 19. yüzyılda bilimsel kimlik kazanmaya başlayan coğrafya, en basit, bilinen tanımıyla insan ve mekan ilişkilerini incelemektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2016). Bugün mekan kavramının öne çıkması, algılama ve kullanma biçimlerinin tartışılması coğrafyanın yeniden öne çıkmasına neden olmaktadır. İnsan-mekan ilişkisinin karşılıklı olarak birbirini nasıl, ne şekilde etkilediği coğrafyanın ve coğrafyacının

temel çıkış noktası olmuştur. Erinç (1973), coğrafyayı; mekân (yer) üzerindeki bölgeleri, doğal sistemleri, insanları ve kültürel aktiviteleri inceleyen ve bütün bunlar arasındaki ilişkileri araştıran bir bilim, Lacoste (1976), stratejik bir bilgi-bilim, Gregg ve Leinhardt (1994) ise yeryüzündeki olayların tarihsel gelişimi ve dağılışı ile ilişkilendiren bir bilim şeklinde tanımlamışlardır. Kuşkusuz coğrafyaya ilişkin tanımlar bunlarla sınırlı değildir. Tanımı, kapsamı, içeriği önemli olmakla birlikte coğrafyanın ne işe yaradığı, coğrafyacının neler yaptığı ya da yapabileceğinin anlatılması, anlaşılması günümüzde daha çok önem taşımaktadır.

Coğrafyada insan-mekân-zaman arasındaki ilişkiler konu, yöntem ya da yaklaşım ne olursa olsun her zaman önem taşımakta, coğrafyanın araştırma konularını çeşitlendirirken genellikle fiziki ve beşeri coğrafya olarak iki temel alana ayrılarak irdelenmektedir. Doğal çevre unsurları ve olayları fiziki coğrafyanın, mekan-insan ve insanlar arası (kültürler arası) ilişkiler beşeri coğrafyanın ilgi alanı iken fiziki ve beşerî yönleri birlikte düşünüldüğünde; coğrafya disiplinler arası hatta disiplinlerötesi bir geleneğe sahiptir, coğrafi bilgiler arasında keskin sınırlar çizmek oldukça güçtür (Kervankıran, Şardağ, 2019, Agnew ve Livingstone, 2011) ve sınır çizmeye çalışmak yanıltıcı, yanlış sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durum avantaj ya da dezavantaj yaratabilmekte, herşeyden biraz geleneği coğrafya bilimini bazen itibarsızlaştırabilmekte, diğer bilim dallarının etkisinde kalmasına, yeni bilim dallarının doğmasına neden olabilmektedir. Ancak diğer bilim alanları arasında gerekli bilgilerin ilişkilendirilmesi bakımından coğrafyanın özel bir konumda olduğu her zaman hatırlanmalıdır (Kayan, 2000).

Coğrafya, İlkçağda yakın çevrenin tanınması-betimlenmesi, avcılık-toplayıcılık ile ilgili iken; Ortaçağda ekonomik ve keşif amaçlı seyahatlerle gelişmiş, bugünküne yakın anlamda turizmin temelleri atılmıştır. Yeniçağda keşifler devam ederken zenginliklerin dağılışı nitel ve nicel özellikleri önemli stratejik bilgiler oluşturmaya başlamış bu durum coğrafyada alan araştırmaları ile mekânın öneminin artmasına neden olmuştur. Gelişen milliyetçilik hareketleri, dünya savaşları, ekonomik ve siyasi ilişkiler, teknoloji ve sanayinin gelişmesi, uzaktan algılama, coğrafi bilgi sistemleri ve internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte, tıpkı dünya gibi coğrafya da; bir değişim-dönüşüm içine girmiş, Gelişmiş ülkelerde sorun belirlemeye-çözmeye dayanan bir akademik araştırma alanı haline gelmiş, coğrafya ve coğrafyacılar arazi kullanımı çalışmalarında olduğu kadar küresel konularda da

dikkate değer çalışmalar yapmaya başlamışlardır (Tümertekin ve Özgüç, 2016; Arı, 2017). Bilim dünyasındaki gelişmelerle birlikte farklı perspektifler kazanan coğrafyanın, paradigmal evrimi, gücü, araştırma sınırları ve alanları çokça tartışılır olmuştur (Kaygalak, 2011). Gündemin değişmesi, sorunların farklılaşması yeni yaklaşımların geliştirilmesini zorunlu kılarken değerlendirmeler yapmak, kullanılacak veri toplama yöntemini ve kaynaklarını belirlemek için paradigmlar oluşturulmuştur (Kervankıran, Şardağ, 2019, Özgür, 2018).

Coğrafyanın paradigmal gelişiminde tasviri coğrafya ile başlayan, çevresel determinizm, posibilizm ve probabilizmle devam eden sürecin coğrafyanın tanımını ve uygulama biçimlerini etkilediği görülmektedir. Uzunca bir süre yeryüzünün tasvir edilmesi olarak tanımlanan coğrafya 1850'li yıllarda yeryüzünün neredeyse bugünküne yakın bir şekilde çizilip tasvir edilmesiyle yeni bir anlam aramaya başlamış, bugün coğrafyada güncel konuları ve sorunları ele alan çalışmalar ile coğrafi bilgi, tarihsel ve tematik olarak dünya gündemiyle yakından ilişkili olmuştur (Arı, 2017). Özellikle sanayi devrimiyle birlikte insanın gücü ve mekanla etkileşimi artarak coğrafyanın araştırma konularını çeşitlendirmiş, dönüşümü hızlandırmıştır. 1970'lerde insanın mekandaki, etkilerini ve davranışlarını araştıran beşerî coğrafya çalışmalarının teorileri, içerikleri, yöntemleri ve araştırma konuları büyük ölçüde değişmiştir (Kervankıran, Şardağ, 2019, Öztürk ve Karabağ, 2013). Günümüzde coğrafya; yeryüzünün bir bölümü veya bütünü üzerinde mekan-insan ve yaşamla ilgili özelliklerin, olayların karşılıklı etkileşim içinde oluşturduğu bütünlüğü inceleyerek, zamana ve mekana dayalı her tür planlama için temel verileri sunmakla birlikte onların nasıl kullanılması gerektiğini açıklar, olası sorunlara ve olaylara işaret eder, çözüm yolları geliştirir, sürdürülebilirliği hedefler, stratejik bir altyapı oluşturulmasına katkı sağlar. Bu bağlamda coğrafya; stratejik bir bilim özelliği ile dünya gündemini oluşturmanın yanısıra haritacılık, uzaktan algılama, coğrafi bilgi sistemi, kaynak envanteri ve stratejik planlama konularında farklı bilim dallarıyla işbirliği yapabilen uygulamalı bir alan haline gelmiş; pozitivist/hümanist, kantitatif/kalitatif, modern/postmodern, liberal/marksist gibi tüm perspektifleri kapsayan bir bilim olarak güç kazanmıştır (Yavan, 2005: 375, 412; Özgür ve Yavan, 2013). Postmodern coğrafya, kültürel coğrafya, kantitatif coğrafya, radikal coğrafya, siber coğrafya, feminist coğrafya gibi yaklaşımlar bazı tartışmalarla birlikte yeni araştırma

alanlarını oluşturmaya başlamıştır (Özgen, 2010; 2017).

Dünyada coğrafi araştırmalar; konuları, irdeleme biçimleri, metodolojileri, gelişen teknoloji ve yaklaşımlarla çeşitlenmekte ve farklılaşmakta iken Türk coğrafyasında bu değişmelerin yakın zamana kadar yayınlara tam anlamıyla yansıtıldığını söylemek oldukça tartışmalı olur (Bekaroğlu ve Yavan, 2013). Başka bir anlatımla Türk coğrafyası 1960'lara kadar çağı ve dünya ile uyumlu iken (Yavan, 2005; Bekaroğlu, 2014; Yazan ve Bekaroğlu, 2018), 1950-1980 arasında pozitivist bakış açısını ve hızla gelişen, değişen çok paradigmatlı gelişimin gerisinde kalmıştır (Yavan, 2005; Kaya, 2010; Tuysuz ve Yavan, 2012). Özgen'in ifade ettiği gibi Türkiye'de coğrafya alanında gerçekleştirilen özellikle betimsel çalışmalarda dikkat çeken temel eksikliklerden en önemlisi, "bilimsel bilgiye ulaşmanın adımları olarak tanımlanan; problem-amaç-yöntem ve teknik uygulamaları" içeren araştırma kurgusu gibi gerekliliklerin önemli oranda zayıf, hatta eksik olmasıdır. Özgen; beşeri coğrafya disiplindeki uygulamaların, bilimsel bilgidен ziyade çoğunlukla betimsel ölçekli ve gündelik deneyimlere dayalı geleneksel bir yapı üzerinden devam ettiğine, toplumsal ölçekli konu ve sorunların görmezden gelindiğine, bilimsel derinliği sınırlı olan, belirli konular üzerinden çalışmalar üretildiğine vurgu yapmaktadır (Özgen, 2017, Kervankıran, Şardağ, 2019). Bu yaklaşım ne yazık ki önemli ölçüde ülkemizdeki coğrafya çalışmalarında hala ağırlığını korumakta, coğrafyanın tanımı ve coğrafi konum anlatmakla başlayan yayınların içerikleri, başlıklar hariç birbirine benzemektedir. Bu durum coğrafyaya atfedilen içeriklerin sığlaşmasına, gündeminden kopmasına neden olurken diğer bilim dalları ile işbirliğini de engellemektedir.

İnsan hareketleri, mekânsal gelişmeler ve sonuçlarını anlamaya çalışan beşeri coğrafyanın daha dinamik ve güncel yapısı paradigma çeşitliliğini hazırlayan en önemli güçlerden biri olmuştur hiç kuşkusuz. Ancak beşeri coğrafyanın bu güncel ve dinamik yapısının bazen bilgi toplama ve üretmeyi kolaylaştırdığı düşünülürken, kuramlarını ve uygulama biçimlerini anlamının, takip etmenin önemi gözden kaçmakta, sıradan bilgi toplama-üretme işi yaygınlaşarak beşeri coğrafyanın önemsizleşmesine, değerinin geri planda kalmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de coğrafya araştırmaları bazı sorunlar yaşamaya başlamış, klasik araştırmaların ötesine geçen çalışmaların sayısı sınırlı kalmış, betimsel araştırmaların sayısı artmıştır. Dönem itibarıyla daha

az bilinen dünyanın/mekanların fotoğrafını çeken, tanıtan araştırmalar ihtiyacı karşılamak açısından önem taşıırken, bugün gezelim-görelim-yazalım şeklindeki analitik düşünceden uzak, senteze gitmeyen, araştırma problemi ve yöntemi olmayan araştırmalar ömrünü tamamlamıştır. Araştırma bağlamında önceleri turizmin işine yarayan bu yaklaşım zamanla önemini yitirmiş ve coğrafyacılar turizm konusunda uluslararası araştırmalarda geri planda kalmaya başlamıştır. Başka bir anlatımla yalnızca nerede? Ne var? Sorularının karşılığı bugünkü coğrafi araştırmaları sığlaştırmakta ve diğer bilimlerin coğrafyadan yararlanmasını engellemektedir. Sözkonusu durum turizm-coğrafya-kültür ilişkilerinde sorun yaratırken, ülkemiz akademisinde turizm coğrafyası geri planda kalmakta ya da coğrafyaya atfedilen turizm içerikleri son derece basit bir anlam yüklenmekte, turizm coğrafyası ile kültürel turizme ilişkin yayınların uluslararası literatürdeki kadar gelişemediği ya da çağını yakalayamadığı görülmektedir.

Araştırma temasını oluşturan, gezme-görme-eğlenme-dinlenme-alış-veriş-spor-kültür gibi çok çeşitli amaçlarla yapılan, yeni ve farklı deneyimler oluşturan, daimi konaklamaya dönüşmeyen, seyahat ve konaklamadan oluşan turizm; toplumlararası yakınlaşmayı sağlayan, doğal çevreyi, ekonomi ve kültürü etkileyen olaylar ve ilişkilerden oluşmakta; turizm de coğrafya gibi paradigmatlı değişimler ile interdisipliner özelliği, dinamik sektörel yapısı, atfedilen önem ve verilen destekler doğrultusunda farklı yerlerde farklı gelişmelerle karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda turizmin önemine, interdisipliner yönüne dikkat çeken Jafari ve Ritchie (1981), turizmle ilgili yapılacak bilimsel araştırmaların; sosyoloji, coğrafya, ekonomi, psikoloji, tıp, tarih, arkeoloji, antropoloji, siyaset bilimi ve felsefeye kadar uzanan çeşitli bilim dalları ile yoğun bir etkileşim halinde olduğunu belirtmektedir (Güney ve Somuncu, 2017). Uluslararası yazında coğrafyacılar, mekânsal öğelerin önemli bir yer teşkil ettiği turizm araştırmalarına güçlü katkı sağlamışlardır (Hall ve Page, 2009; Lew, 1999).

Turizmin paradigmatlı gelişimi modern öncesi, modern ve postmodern dönem (Akoğlan Kozak, Evren ve Çakır, 2013) olmak üzere irdelendiğinde coğrafyanın gelişiminden de etkilendiği açıkça görülmektedir. Modern öncesi dönemde bugünküne yakın anlamda gezme-kültürleşme için yapılan seyahatler ile günümüzdekiler benzer amaçları taşısa da katılanların sayısı ve organizasyonlar ile turizmin yarattığı coğrafi görünüm hiç kuşkusuz çok farklı olmakta, ortaya çıkan coğrafi görünüm en fazla dikkat çeken arazi kullanımları arasında yer almakta,

sağlanan döviz girdisi, yaratılan istihdam ve katma değer turizme ilgiyi artırmaktadır. Thomas Cook ile başlayan Modern dönemde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra önemli bir ekonomik faaliyet haline gelen kitlesel nitelik kazanarak, dünyadaki etkinliği sürekli artan turizm; insanların fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına belli bir süre içinde yanıt verebilen etkili ekonomik faaliyetler arasında yer almaktadır. Ulaşım ve iletişim alanında meydana gelen yenilikler ile sermayenin, malların ve insan hareketlerinin hız kazanması ile turizm, küreselleşmenin en önemli yapı taşlarından biri haline gelmiş, dünya ticaretinde büyük rol oynamaya başlamıştır. Turizmden pay almak isteyen ülkeler/bölgeler; küresel turizm talebi doğrultusunda; yatırımlarını artırmakta, çeşitli stratejiler üzerinde çalışmaktadırlar.

Turizmin toplumsal, ekonomik ve çevresel bir faaliyet olarak büyüme ve gelişme göstermesi, tanım ve pratiklerinin değişmesi, coğrafi dağılışın çeşitlenmesi 1950'li yıllardan sonraya rastlamaktadır. Modern turizm paradigmasının güçlendiği bu yıllarda tatil yapma; turizme ve tatile zaman ayırma, yeterli gelire, uygun eğitim ve kültür düzeyine sahip olma bu gelişimde önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte turizm talebinin artmasında, değişiminde ulaşım-iletişim araçlarındaki gelişmeler, turizm organizasyonlarının çeşitlenmesi, sanayileşme ve kentleşmenin yaygınlaşması, tatil harcamalarındaki ödeme kolaylıkları (ücretli tatile, kredi kartı, taksit, sosyal turizm tesislerinin artması) turizme farklı bir boyut kazandırmıştır (Zoğal, Emekli,2017). Turizm öncelikle gelişmiş ülkelerde başlamış, Fordist ve Postfordist dönemin çalışanları, dinlenme gereksinimlerini karşılamak üzere kıyıları, deniz-kum-güneş- turizmini tercih etmiş ve kıyıları popüler hale gelmiş kitle turizmi, kavram ve uygulama olarak Akdeniz kıyılarında yoğunlaşmıştır. Turizmde "her şey dahil programlar" veya "erken rezervasyon" "kolay-taksitli ödeme" "reklam ve teşvik edici tanıtım araçlarının geliştirilmesi" gibi politikalarla, ucuz ve cazip koşullarla tüm sosyal guruplar için sıradan hale gelen turizmin olumlu ya da olumsuz ekonomik, çevresel ve toplumsal etkileri artmış özellikle ekonomik ve kültürel değişimler-dönüşümler dikkat çekmeye başlamıştır. Bu bağlamda günümüzde sanayi toplumundan, bilgi toplumuna geçiş, ulus devletin küreselleşme ile ilişkisi, Fordist üretimden, Postfordist üretime, Modernizmden, Postmodernizme geçiş ile turizmin kullandığı alanlar çeşitlilik göstermiş, klasik turizm (deniz-kum-güneş) anlayışından, alternatif turizm faaliyetleri ve alanlarına doğru bir yönelme izlenmiştir (Zoğal, Emekli,2017). Bugün kitle turizmine alternatif sunan

ve alternatif turizm olarak kavramsallaştırılan genellikle ekoturizm, kırsal turizm, kültürel turizm, yayla turizmi, sağlık turizmi, doğa turizmi, özel ilgi turizmi gibi farklı kavramlar ile günümüze ulaşan uygulamaların önemi giderek artmakta, sürdürülebilirlik hedefleri de eklenmektedir. Öte yandan alternatif turizm kavramına ve sürdürülebilir turizme ilişkin kavramsal tartışmalar ile uygulama biçimlerinin literatürde önemli bir yer tuttuğu belirtilirken, dağlık alanlarda, kış turizmi merkezlerinde, popüler kentlerde (Paris, Roma, Amsterdam, Barselona vb.) kitlesel bir turizm hareketinin varlığı dikkatlerden kaçmamalıdır.

1990'lı yıllardan itibaren hızlanan sürdürülebilir kalkınma arayışları doğrultusunda alternatif yaklaşımlara ve turistik ürünlere yönelen turizm talebi, son yirmi yılda, standart kitle turizminden, turistlere daha esnek ve anlamlı deneyim sağlayan kişiye özel oluşturulan turizm türlerine kaymaya başlamıştır (Briedenhann ve Wickens, 2004: 72). Bireyselliği ön plana çıkartan dünya anlayışı ve akımlar turizmde konaklama ve seyahat talebinin farklılaşmasına zemin hazırlayarak geleneksel turizm uygulamalarının dışında bir takım yeniliklerin gündeme gelmesini hızlandırmış ve turizmde Postmodern dönemi başlatmıştır (Rodríguez, 2011). Küreselleşmenin etkilerini güçlendirdiği günümüzde bu farklılaşmalar turizmi; kavram olarak, arz-talep, nitelik ve nicelik olarak etkilemiş, mekân-yerel halk-turist arasındaki ilişkiler, üretim ve tüketim kalıplarını değiştirmiş, yeni uygulamaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Zoğal, Emekli,2017). Bu durumu özetleyen Chairatana (2012), dünyada yaşanan teknolojik, ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerin, turizm sektöründeki tüketim kalıplarında önemli değişikliklere neden olduğunu buna göre; insanların dinlenme ve boş zaman değerlendirme ihtiyaçlarını karşılayan deniz-güneş-kum turizmini turizmin birinci kuşağı, kültürel ve tarihi alanlara yönelik turları içeren kültürel turizmi, turizmin ikinci kuşağı, deneyim ve yaratıcılığa dayalı turizmi ise turizmin üçüncü kuşağı olarak değerlendirmektedir. Üçüncü kuşak turizm; yeni kültürel turizm, yaratıcı ya da deneyim turizmi gibi adlandırmalarla karşımıza çıkmakta, ziyaretçilerin yaşamak istedikleri kültürel aktivite ve oluşumlara göre de farklı ürünler meydana gelmektedir. Bu yeni uygulamalar; talebi oluşturan turisti daha aktif konuma getirmiş, bireysellik ön plana çıkmış, ağ toplumu ve paylaşım kültürü, postmodern toplumun üretim ve tüketim alışkanlıklarını etkileyerek (Demir ve Emekli 2017), modern dönemden oldukça farklı bir tüketici ve turist profilinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Konuyu

biraz açmak gerekirse internet kullanımının yaygınlaşması, sosyal medyanın hızlı gelişimi, turizm deneyiminin artması, ekonomik ve siyasi politikalar ile çevre bilincinin yükselmesi, tatil anlayışını değiştirirken insanın sağlığına verdiği önem, yaşam süresinin uzaması, boş zamanların artması ile özel ilgi alanlarının turizme yansması turist eğilimlerini şekillendiren faktörler olarak öne çıkmıştır. Özellikle ağ toplumunun ve paylaşım kültürünün yaygınlaşarak yaşam biçimine dönüşmesi, turizmde yeni coğrafyalar olarak kavramsallaştırılan (Richards, 2014b, Richards, 2017) mekanların ve postmodern turist tipinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Demir ve Emekli, 2017). Postmodern turistler, günlük hayatın peşinden koşmakta, yerel gibi yaşa ilkesi ile hareket etmektedir (Richards, 2014a). Bu doğrultuda klasik turizm endüstrisinde tur operatörleri, seyahat acentaları, ulaştırma şirketleri, konaklama tesisleri ve turizm organizasyon şirketleri gibi geleneksel paydaşlar tarafından üretilen ve tüketime sunulan turistik mal ve hizmetler; bugün yerel halk ile turistler arasında kurulan yeni ilişkiler ve yaratıcılıkla değişmektedir (Demir ve Emekli, 2017). Yeni turizm ağı olarak adlandırılan bu yapı, klasik turizm endüstrisinin tüketim ağırlıklı, yerel halkı ve yerel kültürü önememeyen, turiste özgürlük hakkı tanımayan ve paylaşım kapalı yapısının aksine; üretim ağırlıklı, yerel kültür ve - halkın başrolde olduğu, turistin etkinleştiği paylaşım kültürünü merkeze alan bir yapıya evrilmiştir.

Turizmde ortaya çıkan bu yeni yapılanmada yerel halk ve turistlerin aracısız iletişime ve etkileşime geçmesi, çevrimiçi platformlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Özellikle araç -, etkinlik ve yemek paylaşımı, yolculuk paylaşımı, konut değiş-tokuşu, konut-oda paylaşımı gibi çevrimiçi platformlar turizmde yeni mekânların ve kültürel ilişkilerin oluşmasını sağlamaktadır. Çevrimiçi paylaşım platformları aracılığıyla bu paylaşımlar dikkate değer bir düzeye ulaşmaktadır. Bu bağlamda, turizm coğrafyasında yerel halk ile turistlerin birlikte oluşturdukları mekânlar (turizmde yeni coğrafyalar, (Richards, 2014b) ve aktiviteler önem kazanmakta, turizm coğrafyası araştırmaları da şekil ve içerik açısından farklılaşmaktadır. Ancak 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19; bir milat oluşturarak turizm, seyahat ve konaklama etkinliklerini durma noktasına getirmiş, izole tatil, sosyal mesafe, aşı, sanal deneyim, online ziyaret, online etkinlik kavramlarını turizm literatürüne kazandırmaya başlarken - kuşkusuz turizm gibi kültürel turizmin de kuram ve uygulama –yönünden değişim izleri gösterdiği görülmüştür. Covid-19

öncesine kadar sosyal teması, paylaşımı, yerel kültürü önceleyen yapı bugün bir anda tersine dönmüş yeni bir paradigmat değişimin izleri başlamıştır.

Arz özelliklerinin değişmesinin yanısıra talep-turist tanımlamalarını sürekli güncelleyen UNWTO,2018, yeni turist profilini şu anahtar kelimelerle açıklamaktadır; “bağımsız, deneyimli, teknolojiye uyumlu, kaliteli ürün ve hizmet bekleyen, daha aktif, diğer kültürleri tanımaya açık, yıl içinde daha sık tatil yapabilen, çevreye ve kültüre duyarlı” (Cabrini, 2005 akt: Emekli, İbrahimov ve Soykan, 2006:11). UNWTO’nın tanımlamış olduğu yeni turist profili artık yeni şeyler keşfetme, macera yaşama, eğlenme ve öğrenme, yerel kültür, yerel halk gibi geleneksel ve otantik olan her şeyi deneyimleme arzusuyla turizm eylemine katılmakta, kurgulanmış mekan ve ilişki yerine samimi, doğal bir ortam arzulanmaktadır. Bu bağlam turizmin arz ve talep yönlü değişimini ve bu değişimi anlamaya çalışan araştırmaların gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Öte yandan turizmin tarihsel gelişimine ve turist profiline bakıldığında bazı farklılıklarla birlikte tekrarların dikkat çektiğini söylemek gerekmektedir. Modern öncesi dönemde bireysel ya da küçük guruplar halindeki turistler daha çok gezgin (kültür ve eğitim ağırlıklı seyahatler) özellikleri taşımakta, modern dönemde tüketim ağırlıklı, dinlenme-tatil isteği ön planda, geleneksel turist iken, postmodern dönemde yeniden bireyselleşen, farklı kültürleri deneyimlemeye meraklı, gezgin özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Burada küreselleşme süreci ve beraberinde getirdiği teknolojik gelişmeler ile kültürel dönüşümlerin, değişen doğal çevrenin ve demografik yapının önemli bir etkisi bulunduğunu, turizm coğrafyasının bu durumu anlamaya çalışan bir yapıya evrildiğini yinelemek gerekmektedir.

Yayının temel perspektifini oluşturan, turizm coğrafyası üzerinde gerçekleşen tartışmalara bakarak turizmin kaynağını oluşturan doğal ve kültürel çekicilikler ile hizmetlerin varlığı-dağılışı turizm ile coğrafyayı deterministik bir bakış açısıyla her zaman birleştirirken, coğrafi farklılıklar, çekicilikler turizmi yaratan ve geliştiren özelliğe sahip olmuş, turizmin mekansal farklılıklardan yola çıkması ve mekansal farklılıklar yaratması, mekanın koruma-kullanma ilişkilerinin ve sürdürülebilir gelişimin irdelenmesi önem taşımaya başlamıştır (Emekli vd, 2006). Özellikle coğrafya ile turizmin teori ve uygulamalarından, güncel yapısından ve kesişim kümesinin büyüklüğünden kaynaklanan tartışmalar günümüzde dikkat çekici bir boyuta ulaşsa da; turizmin coğrafyanın ilgi alanına girmesi diğer ekonomik sektörlere ve konulara göre hem ulusal hem

de uluslararası literatürde daha yenidir (Kervankıran, Şardağ,2019). Williams (2009); eğlenceye yönelik bir faaliyet alanı olduğu için turizmin, akademik araştırmalarda bir süre ciddi bir konum kazanamadığını belirtmekle birlikte, turizm coğrafyasını beşerî coğrafya içerisinde bir alt disiplin olarak kabul etmektedir (Kervankıran ve Şardağ 2019) . Gibson'un (2008) da belirttiği gibi, turizm coğrafyası, coğrafyanın diğer alanlarına göre “daha kozmopolit bir coğrafya” özelliği göstermektedir (Kervankıran, 2013; Kervankıran ve Şardağ 2019). Bu durum turizm coğrafyasının disiplinler arası hatta disiplinler ötesi bir geleneğe sahip olması ile ilişkilidir. Mitchell ve Murphy'e(1991)göre turizm coğrafyası; yalnızca insanların mekânsal hareketliliklerini değil aynı zamanda destinasyonların mekânsal, ekonomik, toplumsal ve çevresel gelişim süreçlerine de odaklanarak farklı bir araştırma alanı ve disiplini oluşturmaktadır(Williams ve Hall, 2000). turizm coğrafyasının işlevine, mekan algısına, anlamına vurgu yaparak, önemli bir araştırma alanı yaratmaktadır.

Turizm coğrafyasının kurumsallaşmasına önemli katkısı olan “*Tourism Geographies*” dergisinin ilk editörü olan Lew (1999), ilk sayısını yayınladıkları derginin, çoğu pazarlama odaklı diğer turizm dergilerine göre küçük bir grup olduklarını, pazarlamanın turizm yerlerini satmaya odaklandığını, coğrafyanın ise mekânları anlamaya çalıştığını, ayrıca coğrafyada geçmişten günümüze farklı uzmanlık alanları oluşmasına rağmen, “yer ve mekân” konularının disiplinin ana unsurlarını oluşturduğunu belirtmiştir (Kervankıran ve Şardağ, 2019). Önce Serbest zaman, Rekreasyon ve Turizm adıyla öne çıkan Turizm Coğrafyası; gelişerek kendi bağlamını ve etki alanını oluşturmuştur. Coğrafya disiplininin kavramları, kuramları ve yaklaşımları doğrultusunda mekânların ve olayların turizmle ilişkisini incelemektedir şeklinde tanımlama yapan Butler, coğrafi araştırmalarda turizmi üç döneme ayırmaktadır. Birincisi, betimleme dönemi (1950 öncesi), ikincisi, tematik dönem (1950-1990), üçüncüsü, çağdaş (günümüz) dönemdir (Butler, 2004: 148). Arz analizi ile başlayan çalışmalar açısından bakıldığında; turizm-çekicilik ilişkilerinde, ulaşım ve konaklama olanaklarının irdelenmesinde turizm coğrafyası özel bir öneme sahiptir. Ulaşılamayan, erişilemeyen çekiciliklerin, geceleme yapılmayan destinasyonların turizmdeki yeri tartışılırken, ulaşım ve konaklama biçimleri, süresi, maliyeti, bunları etkileyen faktörler ekonominin en temel kuralı olan arz-talep ilişkileri turizm coğrafyasının ilgi alanlarını oluşturmaktadır. Başka bir anlatımla turizm coğrafyası

araştırmaları uzun süre turizm hareketlerinin belirli coğrafi bölgede gelişmesi, turistik bölgenin coğrafi sınırlarının belirlenmesi, turistik çekiciliklerin saptanması, turizm potansiyeli, turizmin etkileri, ulaşım-erişim olanakları, turistik yoğunlaşma-mevsimsellik, sürdürülebilir ve alternatif turizm yaklaşımları, ulusal veya uluslararası turistik bölgeler coğrafyası (Kaba, Emekli,2018) ile sınırlanırken (Aktaş, 2007; Özgüç, 2007), Postmodern dönem olarak adlandırılan günümüzde turizm-coğrafya ilişkileri farklı boyutlar kazanmaktadır. Özellikle turizmin mekânsal boyutunu inceleyen turizm coğrafyası, seyahat amaçlı hareketliliğin coğrafyalarını da irdelemektedir (Kervankıran, Sert Eteman ve Şardağ, 2019). Bu bağlamda turizm coğrafyası hareketlilik teorisi ile değerlendirildiğinde ; ulusal ve uluslararası turizmde küreselleşmenin gücünü, yerelleşme, bölgeselleşme ve turizmin etkilerini, turist hareketleri ve göç ilişkisini, turizmde mekânın yeniden üretim ve tüketim süreçlerini, değişen turist bakışı ve davranışını anlamayı kolaylaştıran teorik alt yapı oluşturduğu görülmektedir (Hall, 2015). Bunlara ek olarak araştırma konusuna turizm ve seyahat hareketliliğinin Covid-19 salgını ile değişimi de yeni bir boyut ve araştırma alanı ilave etmektedir (Zoğal, Emekli,2020).

Bugün küreselleşme, turizmin etkileri, turizm-teknoloji-mesafe-sosyal medya-paylaşım ekonomisi ilişkileri, turizm alanlarının yaşam döngüsü, turizm coğrafyasında; mekanın anlamı, değişen algısı, turist, yerel halk, turizm işletmeleri, turizm-kadın araştırmalarının yanında, iklim değişikliği, doğal afetler- kuraklık-savaşlar-göçler-nükleer patlamalar-ekonomik ve siyasi krizler-güvenlik-salgın hastalıklar-turizm ilişkileri turizm coğrafyasının araştırma konularına eklenerek, klasik, betimleyici turizm coğrafyası çalışmalarının önüne geçmeye başlamıştır. Ayrıca kültürel coğrafya bakış açısıyla gelişen, kadın ve toplumsal cinsiyet bağlamı, boş zaman-mekânın sosyal inşası ve analiz, mekânsal feminizm, cinsiyetçi mekân kavramları, yalnızca seyahatler ve kadın bağlamı (Kaba, Emekli,2018) da turizm coğrafyasının araştırma konuları arasına girmiştir (Aitchison, 1999). Bu kavramlar ve aralarındaki karşılıklı ilişkiler yakın zamana kadar turizm coğrafyası çalışmalarında göz ardı edilmiş iken (Pritchard ve Morgan, 2000; Tivers, 2012) bugün buna ilişkin yayınlar giderek artmaktadır. Ancak ülkemizde turizm coğrafyası araştırmalarının, yakın zamana kadar belirli destinasyonlarda mevcut gezilecek ve görülecek turistik çekiciliklerin envanter halinde sunulması ve yöreye has bazı coğrafi özelliklerin vurgulanması ile sınırlı tutulduğu belirtilmelidir (Aktaş, 2007). Öte yandan turizm

coğrafyasından alıntıları, coğrafyacıardan çok turizmin diğer akademisyenlerinin yapması da dikkate değer bir saptamadır (Hall, 2011; Hall ve Page, 2009: 28; Hall ve Page, 2014: 11).

Turizm coğrafyası arz analizlerinin yanısıra talep açısından değerlendirildiğinde de farklı şeyler söyleme gücüne sahiptir. Talebin demografik ve coğrafi özellikleri, tercih nedenleri, turist hareketlerinin mekânsal analizi ve etkileri, turist motivasyonları, motivasyonu etkileyen olaylar-ilişkiler açısından bakıldığında turizm coğrafyasının ilgi alanları çeşitlenmektedir. Dinamik bir yapı sunan turist profili her geçen gün değişmekte, ilginç şeyler keşfetme, macera yaşama, dinlenme-eğlenme-öğrenme-deneyimleme pratikleri farklılaşmaktadır (Kaba, Emekli,2018) . Özellikle kişilerin eğitim seviyelerinin ve turizm deneyiminin artması, gelişen çevre bilinci ve teknolojik olanaklarla farklı mekânları, kültürleri keşfetme arzusu turizm coğrafyasında talep odaklı araştırmaların ele alınmasına zemin hazırlamaktadır. Söz konusu kavramsal açılımlarla yeni nesil turizm anlayışında, bireyselliği ön plana çıkaran ve deneysel uygulamaları teşvik eden yaklaşımlar turistleri “pasif-edilgen” durumdan “aktif-etken” konuma getirmiş, deneyim turizmi ile yerel kültür çalışmaları öne çıkararak, turistlerin kendi ilgileri doğrultusunda oluşturabildikleri ürünler coğrafya-kültür-turizm kesişim kümesini büyütmüş, önemini artırmıştır. Bu bağlamda değişen turist tipolojileri, tüketici alışkanlıkları ve mekan ilişkileri; geçmişten günümüze farklılaşan turizm hareketlerinin analizinde, gelecekte beklenenler konusunda turizm coğrafyasından yararlanmayı gereki kılmaktadır.

Bugün turizm coğrafyası; turizm ve coğrafyanın dışındaki bazı olgulardan etkilenen olayların analizinde de etkin bir güç oluşturmaktadır (Johnson, 1996). Dünyadaki olumlu ya da olumsuz toplumsal, ekonomik ve siyasi olaylar ile ilişkiler, gelişen teknoloji ve ulaşım olanakları oldukça hassas olan turizm sektörünü derinden etkilerken turizm-coğrafya-kültür bağlamını güçlendirmektedir. Yaşanılan Covid-19 salgını bunun en iyi örneğini karşımıza çıkarmaktadır. 2020 yılındaki yeni koronavirüs salgını, tüm insanlığı tehdit eden krize dönüşerek küresel bir sorun oluşturmuş ve küresel tedbir almayı zorunlu kılmıştır. Seyahat kısıtlamaları, ülkeler ve insanlar arası temasın azaltılması, nüfusun yoğun olduğu büyük kentlerdeki vaka sayıları, dağılımları, ikinci konutlarına, تنها-izole yerlere kaçan insanlar (Zoğal, Emekli,2020), durma noktasına gelen ekonomi ve seyahat-konaklama faaliyetlerinin analizinde coğrafya ve turizm coğrafyasının etkin bir güç olduğu,

kültürün yaşanılan coğrafyanın anlaşılması ve algılanmasında ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Özetle salgın; modern turizm arzının sürdürülebilir olmadığını tartışarak bireyselleşen turizm etkinliklerini, sosyal mesafe, hijyen, aşı uygulamaları, izole tatil, güvenli turizm anahtar sözcükleriyle özetleyebilir konuma ulaştırmıştır (Haywood, 2020). Turizm hareketlerinde artık Covid-19 bir başlangıç oluşturmuş, salgın öncesi/sonrası şeklinde turizm ve turizm coğrafyası araştırmaları planlanmaya, kültürel turizm uygulamaları değişmeye başlamıştır.

Günümüz lisansüstü çalışmalarda turizm coğrafyasının; turizmin coğrafyası, coğrafyanın turizmi, turizmde yeni coğrafyalar (Richards, 2014a) başlıkları ile kavramsallaştırıldığı farkedilmektedir. “Turistik bölgeler, turist hareketleri ve nedenleri bölgelere göre turizmin gelişimi, turizmin yarattığı mekânsal değişimler, turistik mekanlarda arazi kullanımı, turizm faaliyetinin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel boyutları, ülkelerinde turizmin etkileri, turizm bölgelerindeki eşitsizlikler, rekreasyon ve serbest zaman etkinliklerinin coğrafi kalıpları, mekânsal planlama gibi konular dikkat çekmektedir (Kervankıran, Şardağ,2019). Bununla birlikte turizmin geliştiği alanlarda ortaya çıkan çevresel bozulmalar, eşitsizlikler, kültürel değişimler, metalaşma, cinsiyet ayrımcılığı (Pritchard ve Morgan, 2000), etnik ve dini dışlanma, peyzajın tahrip edilmesi, yalnız seyahatler, mekanların tüketilmesi, yerel halka baskılar, politik problemler, yerelliğin yok olması, göçle değişen toplumsal yapı, dezavantajlı grupların yaşadığı sorunlar, aşırı yapılaşma, kirlilik, çöp ve ulaşım ilişkili sorunlar, suçların artması gibi birçok konu lisansüstü turizm coğrafyası çalışmalarında kendine yer edinmektedir. Dünya Coğrafyacılar Birliği (IGU) toplantılarında, en fazla turizm coğrafyasına yönelik oturumlar yer almaya başlamış, turizm coğrafyası alanında çok yönlü yapılan araştırmalar, beşerî coğrafya ve sosyal bilimler içerisindeki diğer alanlarda daha görünür hale gelmiş, turizm coğrafyası popüler olmuştur (Kervankıran, Şardağ, 2019). Bu yönüyle turizm coğrafyacıları, bir alt disiplinin ötesinde akademik araştırmalara artan oranda ve farklı yönleriyle katkıda bulunmaktadır (Saarinen, 2014). Turizm araştırmalarında en etkili dergilerden biri olan “Annals of Tourism Research” dergisinde en çok yayın yapan yazarlara bakıldığında coğrafyacıların önde olduğu görülmektedir (Kervankıran ve Şardağ, 2019).

Bu gelişmeler doğrultusunda turizm coğrafyacı kavramı doğmuş, Williams ve Hall (2000)’da turizm ile ilgilenen coğrafyacıyı; kendi disiplini içinde eleştirel, teorik, felsefi ve kişisel

yönelimleri doğrultusunda turizm araştırmaları yapar şeklinde tanımlamıştır. Ancak geçmiş yıllarda turizm coğrafyası ile ilgilenenlerin az olduğunu yinelemekte yarar vardır. Bunun nedenini Mitchell (1979) yazdığı “The Geography of Tourism” başlıklı çalışmasında turizmin gücünün bilinmesine rağmen turizm araştırmalarının çok sayıda coğrafyacı tarafından önemli bir akademik ya da entelektüel çaba olarak kabul edilmediğini ve uzmanlık alanı turizm coğrafyası olan sınırlı sayıda coğrafyacı tarafından hazırlanan çalışmaların coğrafi dergilerde yayınlanmasını zorlaştırdığını, bu durumun turizm alanında çalışan coğrafyacıları olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir (Kervankıran, 2013). Sonraki yıllarda bu önyargının kırılmaya başlaması ile birlikte turizm coğrafyacılarının öncü çalışmalar yaptıkları ve bu yapılan çalışmalar nedeniyle coğrafya ve turizm alanında yer edinmeye başladıkları izlenmektedir (Kervankıran, 2013; Kervankıran ve Şardağ, 2019; Saarinen, Rogerson ve Hall, 2017). Özellikle kitle turizminin zirveye ulaştığı 1980’li yıllardan bu yana, giderek artan destinasyon sayısı, uluslararası turizm pazarından pay alma çabası, artan ürün çeşitliliği, değişen rekabet ve pazar koşulları dünya turizm coğrafyasının dinamik bir yapı sergilemesine ve sürekli yenilenmesine zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle son yıllarda turizm coğrafyası ile ilgili yayınlar, araştırmacılar, araştırmalar, tezler artmaya başlamıştır (Emekli, 2003; 2006).

Konuya ilişkin ülkemizdeki bazı noktalara dikkat çekecek olursak şu noktalar öne çıkmaktadır. Turizm coğrafyası beşerî coğrafyanın alt araştırma alanlarında birisi olarak değerlendirilmekte, fiziki coğrafyacıların turizm coğrafyasına ilgisi beşerî coğrafyacılarla ve uluslararası literatürle kıyaslanamayacak kadar düşük düzeyde kalmaktadır (Emekli, 2002). Ülkemizde fiziki coğrafya alanında uzmanlaşmış coğrafyacıların turizm coğrafyası konusunda çalışmalar yaptıkları ve bu çalışmaların çoğunluğunda turizm coğrafyasının yaklaşımları ve kuramları yerine, çevresel determinizm yaklaşımının hâkim olduğu görülmekte, yayınlarda turizme konu olan doğal çekiciliğin fiziki coğrafya özelliklerinin ön plana tutulduğu gözlenmekte iken (Kervankıran, 2013; Kervankıran ve Şardağ, 2019) -uluslararası literatürde turizm-su kullanımı, iklim değişikliği-turizm, korunan alan-turizm, arazi kullanımı-turizm, turizmin doğal çevre üzerine etkileri, ilginç doğa olayları-turizm, dağlar-turizm gibi ilişkiler oldukça fazla yer almakta, neden-sonuç ilişkileri ile analiz ve sentezi önceleyen çalışmalar dikkat çekmektedir. Öte yandan ülkemizde beşerî coğrafyacıların da turizme ilişkin çalışmaları

çok farklı değildir, çekicilikleri sırala, tanıta, birkaç çeviri yaparak ekle, betimsel ve yüzeysel değerlendirmelerle konuyu bitir. Bağlam bu kadar kolay ve basit ise ve turizm yalnızca coğrafi çekicilikler ile gelişse Türkiye’nin turizm ve turist cenneti olması beklenmez miydi? Çekicilikler ve etkiler özelinde yoğunlaşan özellikle analiz-sentez aşamalarının geri planda kaldığı, sorun ve çözüm önerilerinin öncelenmediği çalışmalar ile uluslararası literatürde yer edinmek zorlaşmaktadır. Bununla birlikte turizm coğrafyasının ülkemizde uzmanlık alan tezleri olarak hem yüksek lisans hem de doktora çalışmalarında yer alması oldukça yenidir ve sayı olarak uluslararası literatürün gerisindedir (Kervankıran ve Şardağ, 2019). Bugüne kadar yapılan gerek araştırma gerekse lisansüstü tezlerde turizm coğrafyası hala geleneksel coğrafya çalışmaları içinde yer bulurken, son on yılda uluslararası literatürü takip eden çalışmaların bulunduğunu, güncel ya da geleneksel konuların yeni yaklaşımlarla ele alındığını da belirtmek gerekmektedir.

3. DEĞİŞEN KÜLTÜR, KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM İLİŞKİLERİ: KURAMSAL YAKLAŞIM

Tanımlanması güç, çok boyutlu bir kavram olan kültür Latince “cultura” kelimesinden diğer dillere geçen, insan-doğa ilişkilerini en iyi anlatan kavramdır. Önceleri tarımsal yaşam tarzını ifade eden kelime İXX yüzyıldan itibaren toplumun becerilerini, geleneklerini, sanat dallarını bir yaşama biçimi olarak ele almaya başlamıştır. Voltaire, Fransız Devrimi öncesinde “culture” kelimesini insan zekâsının oluşumunu, gelişmesini, geliştirilmesini ve yüceltilmesini belirleyen bir terim olarak kullanınca (Güvenç, 2002a), sözcük değişik bir anlam kazanmış ve zamanla diğer dillere de yayılmıştır. Türkçede ise zaman zaman bilgi birikimi ve bilgi ile eşleştirilmektedir. Kültür dinamiktir, her nesil miras olarak devraldığı kültürü değişime uğratar ve ona yeni öğeler ekler ve her bilim dalının, toplumun ya da ülkenin kültüre bakışı, tanımlaması da farklı olmaktadır (Williams, 1977; 1993). Kroeber ve Kluckhohn çalışmalarında kültüre ilişkin tanımların, betimsel, tarihsel, kuralcı, psikolojik, yapısalcı ve genetik tanımlar olmak üzere altı farklı şekilde sınıflandırıldığı görülmektedir (Kroeber ve Kluckhohn, 1952).

UNESCO tarafından yapılan çeşitli çalışmalarda kültür; bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütündür, ve günlük yaşam biçimlerini, insan temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve

inançlarını kapsayan bir olgu”dur (UNESCO, 1998; 1999; 2013). Burada kültürel coğrafya yaklaşımı ve içeriklerinin özel bir öneme sahip olduğu, turizm-kültür-coğrafya bağlamının güçlülüğü hatırlanmalı, bu ilişkilerin yeni açılımları, kavramları ve uygulama pratiklerini beraberinde getirdiği unutulmamalıdır.

İnsanlığa mâl olmuş, uluslararası, sınırötesi özellikler gösteren evrensel kültür; kapitalizmin gelişimiyle ortaya çıkan ulus kavramının ürününe ulusal kültür adı verilmektedir (Kongar, 1989: 13, 32). Kongar’a (1989: 33) göre ulusal kültürü evrensel kültürden ayıran unsurlar, coğrafi alanlar, tarihsel dönemler, etnik farklılıklardır. Yerel kültür, ulus ve ülke ölçeğinden daha küçük insan topluluğu ve coğrafya tarafından üretilen kültürdür, kültürün sınırlarıyla ilgili olarak kültür kavramının bir ülkenin coğrafi sınırlarıyla çakışmayacağı belirtilerek, kültür kavramının birçok ülkeyi kapsayabileceği gibi (Avrupa kültürü, Asya kültürü) bir ülkenin milli sınırları içinde çok sayıda farklı alt kültürü barındırabileceği gözden kaçırılmamalıdır (Güvenç, 2002a). Güvenç’in “nasıl ki bir harita bölgenin kendisi değil de onun küçük ve soyut bir modeli ise kültür kavramı da toplumsal yapı ve kurumların kendisi değil kavramsal ve soyut bir modeli”dir (Güvenç, 2002a), şeklindeki açıklamaları kültür-coğrafya bağlamına vurgu yapmaktadır. Çünkü kültür, çevre-insan ve toplum kuramıdır ve coğrafyanın önemli araştırma alanlarından biridir. Toplumbilimciler; kültür deyiminin bir toplumun yalnızca müzik, edebiyat ve sanatını değil aynı zamanda onun hayat tarzının tüm yönlerini, mimari, giyim, kuşam, günlük yaşam alışkanlıklarını, mutfak özelliklerini ve folklorünü kapsadığı konusunda fikir birliği içindedir (Smith, 2001). Kültür doğanın yarattıklarına karşılık insanoğlunun yarattığı her şeydir. Williams’a (1977: 80) göre tarihsel süreçte kültür kavramının kullanımında gözlenen farklılıklar günümüzde üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır: İlki bireyin ya da toplumların düşünsel, dinsel ve estetik gelişimi, ikincisi düşünsel, sanatsal etkinlikler ve ürünler (sinema filmi, tiyatro vb.), son olarak ta toplumların yaşam tarzı, etkinlikler, inançlar ve gelenekler şeklinde özetlenebilmektedir.

Tüm tanımlamaların ortak özelliği süregelen etkileşimin ürünü olması ve miras olarak değerlendirilmesidir. Kültür toplumsal yaşamda oluşan bir unsur olmakla birlikte aynı zamanda bireysel tutum ve davranışlar kültürel doku içinde önemli bir yer tutar (Rodríguez, 2011). Kültür, yaşamsal ve toplumsal gereksinimleri karşılayan işlevsel bir unsurdur. Kültür bütünleştirici olduğu kadar ayrıştırıcı güce de sahiptir (Güvenç, 2002a,

2002b). Anlatılmaya çalışılan tanımlama ve özelliklerden de kavranacağı üzere; kültür kavramının tarihsel gelişiminde somut tanımlamalardan, insanın davranış ve düşüncelerini içine alan soyut içeriklerin ve özelliklerin de tanıma eklendiği görülmekte coğrafyanın önemli araştırma alanlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle kültürel coğrafya ve araştırma konuları bu makalenin amacını açacak boyutta öneme sahipken turizm coğrafyası araştırmalarında kültüre ilişkin çalışmaların giderek önem kazandığı yeni içerik ve uygulamaların dikkat çektiği görülmektedir.

Genel olarak kültürle birlikte sıkça kullanılan, kültürel coğrafyanın da ilgilendiği miras; çok geniş bir kavram olmakla birlikte coğrafi miras, doğal miras, kültür mirası (Doğaner, 2003), somut ve somut olmayan miras, tarihi miras, kırsal miras, arkeolojik miras, kentsel miras, yaşayan miras şeklindeki kavramsallaştırmalarla karşımıza çıkmakta, herkes kendi amacına göre bir sınıflandırmayı tercih etmektedir. Burada her bilimin ya da her araştırmacının olaya kendi disiplininden bakması önemli rol oynamaktadır. Coğrafya ve turizm coğrafyasında UNESCO’nun da kullandığı; doğal miras, kültürel miras, karma -doğal+kültürel- miras, popüler-kentsel miras, geleneksel-kırsal miras, somut ve somut olmayan miras şeklindeki sınıflandırmalar daha yaygın bir kullanım alanına sahiptir.

Kültürel miras doğa ve insanın binlerce yıllık yaşam deneyiminin, aklının ve yaratıcılığının getirdiği bugüne ulaşan herşeydir aslında. Öncelikle akla arkeoloji ve tarih ile ilgili kalıntılar gelse de, kültürel miras; kimlikle, tarihle ilgili somut ve somut olmayan varlıkların, değerlerin tümüdür (Frey ve Steiner, 2011). Kaleler, saraylar gibi anıt eserler, arkeolojik alanlar, tarihi kentler ve dokular, kültürel peyzajlar kadar dil, gelenek, dans, müzik, tören, yeme-içme-eğlence biçimleri gibi yaşayan ama somut olmayan değerler de kültürel mirastır ve yaşanılan kültüre, dünyaya ilişkin anlamlar oluştururken, manevi olarak hayatı zenginleştirir, geliştirir, geçmiş ile gelecek arasında köprü görevi üstlenir, turizm açısından büyük anlam ve değer taşır. Günümüzde “miras” kavramı turizm coğrafyasının önemli araştırma alanlarından birini oluşturmakta değeri gün geçtikçe artmaktadır (Doğaner, 2020).

Kültür kavramının dinamik ve güncel yapısı, kültürel mirasın tanım ve kapsam olarak değişmesine neden olmaktadır. Özellikle koruma yaklaşımlarının ulusal ölçekten uluslararası hatta uluslar üstü ölçeğe kayması, kültürün ekonomik değer kazanması (TÜBA, 2020), turizmdeki gücünün farkına varılması konu üzerindeki dikkati artırmaktadır. Kültürel miras

turizmin ilgisini ekonomik getirisi, kültür ekonomisi kavramının yükselişi ile yeniden çekmektedir (ICOMOS WTO, 1993). Özellikle somut mirastan somut olmayan mirasa kayan ilgi her gün yeni ürünler yaratmaktadır (Pario, Butler ve Airey, 2001).

Bu bağlamda 1972 yılında UNESCO'nun "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşmesi" ile insan eliyle inşa edilmiş alanların yanı sıra doğanın ve doğa-insan ilişkileriyle ortaya çıkan eserlerin de kültürel miras kapsamına alınması dünyadaki yaklaşımları derinden etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. UNESCO ve benzeri uluslararası kurumlar tarafından hazırlanan sözleşmelerde, uluslararası hukuk metinlerinde ve ulusal düzeyde kullanılan yasalarda ve yönergelerde kullanılan kültürel miras kategorileri şunlardır: Somut Kültürel Miras (Taşınır ve Taşınmaz Kültürel Miras). Sualtı Kültürel Mirası (batıklar, sualtı kalıntıları ve kentleri). Somut Olmayan Kültürel Miras (sözlü gelenekler, gösteri sanatları, ritüeller vs). Doğal Miras (kültürel boyutu olan doğal sitler, kültürel peyzajlar gibi, fiziki, biyolojik ve jeolojik formasyonlar vs.). Bu doğrultuda turizm açısından bakıldığında; somut mirasa, somut olmayan miras eklenmiş, bir yerin fiziki dokusu, atmosferi, peyzaj alanları ile endüstri mirası da kültürel peyzaj olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Kültürel peyzaj, yerel halkın üzerinde yaşadığı bölgenin geçmiş ve yaşayan geleneklerini barındırması bakımından önem taşımaktadır (UNESCO, 1998; 2013). Farklılaşan korumacılık anlayışı, kültürel mirasa ilişkin yeni düzenlemeleri gündeme getirmiş, peyzaj ve arazi kullanımı ifadeleri eklenmiş, Dünya Miras Komitesi Hükümetlerarası Dünya Kültür ve Doğal Mirası Koruma Komitesi'nin Ocak 2008 tarihinde kabul ettiği "Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulamasına Yönelik İşlevsel İlkeler Rehber'inde" Dünya Miras Listesi'ne aday gösterilebilecek "özel niteliklere sahip varlıklar" şeklinde yeni bir kategori açmıştır. Buna göre, "Kültürel Peyzajlar", "Tarihi Şehirler ve Şehir Merkezleri", "Kanallar" ve "Miras Rotaları" başlıklarına giren 'Üstün Evrensel Değer'e sahip varlıklar da Dünya Miras Listesi'ne aday gösterilebilir yaklaşımı öne çıkmıştır. UNESCO, Dünya Mirası Listesi'ne alınan kültürel peyzajlar; insan tarafından tasarlanarak oluşturulan kültürel peyzaj alanları, doğal ve kültürel çevre etkisi ile oluşan peyzajlar, (gelişimi devam eden peyzaj alanları), ile din, sanat, kültür gibi insanla özdeşleştirilen kültürel peyzajlar olmak üzere 3 ana kategoriye ayrılmaktadır (Fowler, 2003). Bu doğrultuda güncel araştırmaların kültürel miras kavramının somut mirastan somut olmayan mirasa doğru genişlemesini irdelediği söylenebilir (Richards,

2018a). Ancak Alberts ve Hazen (2010) Dünya Miras-listesine girebilmek için bir yerin özelliklerinin "bütünsellik" ve/veya "otantiklik" koşulları ile "üstün evrensel değer"e sahip olma şeklindeki tanımlanmanın zor ve farklı yorumlara açık olduğunu belirtirken, Frey ve Steiner (2011) Dünya Mirası Listesi'nin anlamlı olup olmadığını sormaktadır (Richards, 2018b). Öte yandan miras listesindeki yerlerin gerçekten korunup, korunmadığı, aşırı turizm, terör, doğal etkenler ya da çeşitli politika ve insan etkisine bağlı olarak bozulmaların tartışıldığını söylemek gerekmektedir. Sıradanlaştırma, kullanım pratiklerinin orijinal işlevden uzaklaşması, restorasyon sorunları, dönüştürme, imar baskısı, yorumlama-değerlendirme, pazarlama yaklaşımları, küreselleşme kültürel mirasa ilişkin tartışılan başlıklar arasındadır. Kültürel peyzajın sağladığı ekonomik fırsatlara karşın, peyzajın bozulması gibi bir tehdidi de dikkate almak gerekir (Varnacı Uzun ve Somuncu, 2010).

Kültürün yarattığı avantajlar, bir diğeriyle kıyaslama olanağı vermemesi, her kültürün kendine özgü yapısı; miras-turizm ilişkilerinde artan önemle karşımıza çıkmakta, geçmişten günümüze kültürel varlıkların ilgi çekmesi bazı faktörlere bağlanarak açıklanabilmektedir:

- Nostalji güdüsü, "Geçmişini koruma-sahip olma-yaşama güdüsü, geçmişini bilmeden geleceği anlamak ve kurgulamak güçtür (Hewison, 1987). Coğrafya ve turizm coğrafyası burada; alanı, mekanı, atmosferi anlamak, ilişkiler kurmak açısından önemli bir güçtür.
- Küreselleşme; geçmişe ilgiyi ve merakı artırarak, yerel kültürün korunması gerektiği fikri ile miras-kültür olgusunun turizmdeki yerini öne çıkarmış, coğrafya ve kalkınma bağlamına yeni boyut kazandırmıştır (Harvey, 2012). Sakin şehirler, yavaş yemek hareketi, yaratıcı turizm gibi öncü yaklaşımlar teoride ve uygulamada yerini almıştır. Küreselleşme, yerelleşme, bireyselleşme ve teknoloji bağlamı turizmde kitleden kaçışı hızlandırmış yeni yapılanmaların temelini atmıştır (Marques ve Richards, 2014).
- Toplumdaki sosyo-ekonomik değişimler kültür-miras-turizm ilişkilerinin evrilmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle Postmodern dönemde turist istekleri ön plana çıkmış, kültürel değerler deneyimler çeşitlenmiş (Shaw ve Williams, 1994: 174), keşfetmesas ana motivasyon kaynağını oluşturmaya başlamış (Light, 2000), sıradanlıktan uzaklaşma ve kendini kültürel açıdan zenginleştirme eğilimi belirlemiştir (McCain ve Ray, 2003). Özetle davranışsal coğrafya ve kültür bağlamı turizm coğrafyasına yeni bakış açısı

kazandırmış, turizmin uygulama biçimlerini etkilemeyi başarmıştır.

Turizm-talep-kültür bağlamı değerlendirildiğinde farklı ilişkiler karşımıza çıkmaktadır. (Light, 2000), Arz algısını değiştirmekte, turist kendi kafasındaki coğrafyalara seyahat etmekte, geleneksel turizm yapılarının dışına çıkabilmektedir. Özellikle bu yaklaşımda turizmin kültürün dış çemberine (insanların hayat tarzı, inanç sistemleri, yeme-içme alışkanlıkları, gelenekler, folklor, moda tasarımı, basın-yayın, eğlence, dizayn, film) odaklandığı, yenilik-yaratıcılık modellerinin geliştirilmesini ve çeşitlenmesini sağladığını tekrar hatırlamakta yarar vardır. Bu bağlamda miras-turizm ve yaratıcılık arasındaki ilişkiler, yaratıcı ekonomi, yaratıcı sınıf ve kümelerini geliştirmiş (Gretzel ve Jamal, 2009), yaratıcı ekonomi, turizm ve kültürel koruma, yoksulluğun azaltılması ve markalaşma gibi başka kalkınma gündemleriyle güçlü bir biçimde bağlantılı olmuş, ikonik binalar, olaylar, düzenlemeler de küresel rekabet stratejilerinin bir parçası haline gelmiştir (Ponzini, Fotev ve Mavaracchio, 2016). Özellikle ulaşım, iletişim gibi teknolojilerin gücüyle küresel bir pazara dönüşen dünyada; haberler, görüntüler, düşünceler, insanlar daha hızlı hareket etmekte, farklı mekanlara, ülkelere gitmek zihnen ve fiziken kolaylaşmakta, turizm hareketleri yoğunlaşırken yeni turizm koridorları, yeni coğrafyalar ve destinasyonlar oluşmaktadır. 2004 yılında UNESCO yaratıcı kentler adıyla; Edebiyat, Sinema/film, Müzik, Zanaat ve Halk Sanatları, Tasarım, Medya Sanatları ve Gastronomi alanında 7 tema belirleyerek yaratıcı kentler ağı oluşturmuştur. UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı, kültürel çeşitlilik ve sürdürülebilir kentsel kalkınma temel misyonuyla birlikte çalışan, yaratıcı kentlerden oluşan bir ağıdır. Farklı bölgelerden, gelir düzeylerinden kapasitelerden kentleri yaratıcı endüstriler alanında çalışmak üzere bir araya getiren girişimdir ve yaratıcı kentler ağındaki her bir kent kaynaklarını ortak bir amaç için birleştirmektedir (Zoğal ve Emekli, 2017).

Kültürel miras yaratıcılık ile turizme yeni işlev kazandırarak arz-talep yönlü dinamik bir süreç başlatmakla birlikte, coğrafya, turizm, kültür ve yaratıcı ekonomi arasındaki ilişkilere ilişkin daha fazla çalışma yapılmakta, “yaratıcı turizm” deneyimlerinin artışı gibi konular öne çıkmaktadır (Fahmi, McCann ve Koster, 2017; Gretzel ve Jamal, 2009; Richards, 2011; 2014a, 2018b). Bugün yaratıcılık, kültür, miras ilişkileri sosyal medya, dijitalleşme, televizyon dizileri, filmler, hediyeleşme, moda, kent planlaması, turizm gibi pek çok alanda karşımıza çıkarak kültür ekonomisi kavramının doğmasına ve

gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Öte yandan geçtiğimiz yıl başlayan etkisi devam eden Covid-19 salgınından olumsuz etkilenen turizmin, sanal kültür turları ile kültür mirasına ilgiyi canlı tutmaya çalıştığı dikkat çekerken, dijitalleşmenin - hızlı yaşandığı müze ve ören yerleri gibi miras alanlarının nasıl etkileneceği, kültürel turizm ve yaratıcı turizmin nasıl evrileceği de merak konusudur.

4. KAVRAMSAL VE UYGULAMA OLARAK DEĞİŞEN KÜLTÜREL TURİZM

Kültür turizmi ya da kültürel turizm farklı mekanlarda farklı kültürlerin ortaya çıkması ve bunların ziyaretinden doğan tüm etkinlikleri kapsamakta, turizm coğrafyasının araştırma konuları arasında önem kazanmaktadır. Antik döneme ilişkin kalıntılar, müzeler, yörenin gelenek-göreneklere, folklorik değerleri, el sanatları, yeme-içme şekilleri ve alışkanlıkları, kıyafet tarzları kültürel turizmin çekicilikleri ve kültür mirası içinde değerlendirilmekte, turistik ürün niteliği taşımaktadır (Emekli,2006). Bu ürünleri ve eserleri görmeye, tanımaya ilişkin yapılan seyahatler kültürel turizm olarak ele alınmaktadır. Günümüzde kültürel turizm tanımları; kültür mirasının kapsamının ve değerlendirme biçimlerinin değişmesiyle anıtsal mimari eserler, tarihi ve sanatsal açıdan önemli yapılar ve arkeolojik alanlar, geleneksel yaşam biçimleri, toplumsal belleği oluşturan her türlü yapı ve geleneksel yaşam öğeleri ile çeşitlenmektedir (Hughes, 1996, Hughes ve Allen, 2005).

Literatürde kültürel turizm değişik tanım, görüş ve tartışmalarla dikkat çekmektedir. Hatta bu turizm türü kültürel turizm, kültür turizmi veya kültürel miras turizmi, miras turizmi gibi kavramlarla anılmaktadır. Ryan (2002) kültürel turizmi; yerel kültür ve değerlere saygılı, entelektüel ve nitelikli bir etkinlik biçimi olarak öne çıkarırken, Beeho ve Prentice (1997: 76) kültürel turizmi, “bireylerin her zaman ikamet ettikleri yerden ayrılarak, kültürel ihtiyaçları tatmin etmek ve başka kültürler hakkında bilgi edinmek amacıyla kültürel çekiciliklere seyahat etmeleri” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda kültürel turizm; sit alanlarının, olayların, çekiciliklerin ve/veya deneyimlerin, ziyaretçilerin temel motivasyonu olarak değerlendiren niş pazarlara hitap eden bir turizm türü şeklinde de tanımlanmaktadır (Bachleitner ve Zins, 1999: 199).

Turistik yerlerde insanların tarih ve kültürel miras bilincini artıran bir hatırlatıcı olarak; yerel halkın yaşam kalitesini yükseltmeyi, yerel gibi yaşamayı, geleneksel yaşam tarzlarını korumayı

amaçlayan turizm biçimi şeklindeki tanımlar kültürel turizmin daha güncel ve deneyimsel tanımları arasındadır (Cave, Ryan ve Penakara, 2003: 372). Silberberg (1995), kültürel turizmi; bir bölgeye, bir topluma, bir yapıya, tarihi alana, sanatsal, bilimsel bir aktiviteye, kültürel mirasa ve hayat tarzına ilgi duyan insanların yaptığı ziyaretler olarak tanımlamaktadır. Hughes (1996; 2002) ve Stebbins (1996) ise daha dar ve basit bir şekilde kültürel turizmi; müzeler, sanatsal gösteriler, tarihi ve arkeolojik alanlar, mimari, miras alanları, sanat galerileri gibi mekânlara yapılan seyahatler olarak tanımlamaktadır.

ETC (2005); kültürel turizm araştırma raporunda miras kavramında iki çemberden söz ederek kültürel turizmin farklılaşığına vurgu yapmaktadır. İç çemberin kültürel mirasın somut öğelerinden oluştuğunu, dış çemberin ise yaşam biçimini (inanç sistemleri, yeme-içme alışkanlıkları, gelenekler, folklor vb.) ve yaratıcı endüstri (moda tasarımları, internet ve grafik dizaynı, filmler, medya, eğlence sektörü vb.) alanlarını, yaygın bir ifadeyle somut olmayan miras öğelerini kapsadığını, buna göre kültürel turizmin şekillendiğini ileri sürmektedir. UNWTO'nun 22. Genel Kurul oturumunda; kültürel turizmi, ziyaretçilerin temel motivasyonunun somut ve somut olmayan kültürel cazibe merkezleri/ ürünleri öğrenmek, keşfetmek, deneyimlemek ve tüketmek olan bir turizm faaliyeti olarak tanımlanmıştır (UNWTO, 2017).

Kültür ve miras kavramının içerik olarak genişlemesi, paradigmatik değişimi, 1990'larda kültürel turizmin alt alanlara ayrılmasına, bu alanla ilgili araştırmaların artmasına ve çeşitlenmesine zemin hazırlamıştır. Poria, Butler ve Airey (2001: 1047-1048) kültürel turizmi; turizmin alt grubu şeklinde ele alarak; miras turizmi, gastronomi turizmi, film turizmi ve yaratıcı turizm gibi birkaç yeni niş alanlarına ayrılmasına vurgu yaparken, Akoğlan, Kozak ve Bahçe (2009: 141-161), "kültüre dayalı turizm" başlığını kullanmakta ve kültüre dayalı turizmi, kültürel (miras) turizmi, dark turizm, etkinlik turizmi, etnik turizm ve ipek yolu turizmi gibi alt gruplara ayırmaktadır. Öte yandan kültürel turizm; tarih turizmi, sanat turizmi, müze turizmi, festival turizmi, inanç turizmi, hüznün turizmi gibi turizm çeşitlerini kapsayan genel bir ifadedir. Kültürel turizmin ilgi alanının çok geniş olduğunu ve bu nedenle tematik olarak alt guruplara ayrıldığını ifade eden Doğaner; paleolitik turizm, neolitik turizm, arkeolojik turizm, tarihsel turizm, askeri turizm, inanç turizmi, gastronomi turizmi şeklindeki sınıflamaya dikkat çekmektedir (Doğaner, 2019: 457). Bununla birlikte mekan merkezli yaklaşımlarda kültürel turizm kırlarda

ve kentlerde de gelişerek farklı bağlamlar oluşturmaktadır. Örneğin kent turizmi, kentsel kültürel turizm, kırsal turizm, kırsal kültürel turizm ilk akla gelenler arasındadır.

Kültürel turizm "iyi" (öğrenim durumu yüksek, bilinçli, duyarlı, geliri üst düzeyde olan) turistleri çekmeye yardımcı olan, toplumsal olarak istenen bir tür filtre gibi görülmektedir (Richards, 2010; 2011). Farklı kavramsallaştırmalar ve sınıflandırmalar olsa da kültürel turizm en fazla tercih edilen türlerden biridir ve pazarı giderek büyümektedir (Pekin, 2011). UNWTO 2018; tarafından uluslararası turizmde önemli bir alan olarak ele alınan kültürel turizmin; turizm hareketlerinin %40'ını oluşturduğu belirtilmektedir.

İlk olarak Antik dönemde aristokrat çocuklarının bilgi ve görgülerini artırmak, farklı kültürleri öğrenmek amacıyla başlayan kültürel turizm; daha sonraki süreçte, müze ve ören yerlerini gezmek şeklinde somut kültürel miras öğelerine ziyaretlerle gelişmiş özellikle kitle turizminin ve modern turizm döneminin de tamamlayıcısı olmuştur. Üçüncü gelişim aşaması olan Postmodern dönemde ise yerel kültüre-somut olmayan mirasa odaklanarak, kültür-miras-yaratıcılık-deneyimleme ilişkileri öne çıkmış, somut olan ve olmayan kültürel cazibe merkezleri/ürünlerini özellikle yerel kültürü öğrenmek, keşfetmek, deneyimlemek ana hedef haline gelmiştir. Bu doğrultuda kültürün değişen-dönüşen içeriği, maddi kültürden (somut) maddi olmayan kültüre (soyut) artan ilgi, tek yapı koruma ölçeğinden alan koruma ölçeğine geçilmesi, bütüncül yaklaşımların öne çıkması ile son yıllarda (Richards ve Wilson, 2007) yeni kültürel değerler doğmuş "otantik" deneyimlere duyulan istek artarak, "yaratıcı" ve "orijinal" programlar oluşturulmuştur (Hjalager, 2009).

Tek bir yapıya, esere ya da kültürel mirasa odaklanan ve cazibe merkezli kültürel turizm (modern dönem-somut miras odaklı) olarak adlandırılan yaklaşımdan mekan merkezli (somut olmayan-Postmodern dönem) kültürel turizme kayan ilgi, coğrafya-mekan-turizm-kültür ve yaratıcılık arasında gelişen bütünleşme, yaratıcılığın değişik formları kültürel turizmin yaratıcı turizme dönüşmesine zemin hazırlamaya başlamıştır. Mekan merkezli kültürel turizmde; mekanın tüm özellikleri, algısı, kullanımı, korunması, pazarlanması, yönetilmesi birlikte düşünülerek turizm coğrafyasının içeriği zenginleşmekte, farklı uygulamalarla coğrafya-kültür-turizm bağlamı güçlenmektedir.

Konumuz gereği gündem olan dikkat çekici bir diğer nokta da Covid-19, turizm ve kültürel turizm

ilişkileridir. Sosyal mesafe, maske, hijyen, seyahat kısıtlamaları ve izole yaşam ile özetlenen geçtiğimiz yıl, tüm sektörler ve insanlar için zor bir yıl olmuştur. 2020 yılına damgasını vuran küresel salgından -olumsuz etkilenen turizm sektörü (Gössling, Scott ve Hall, 2020); izole tatil, aşı, gereki sağlık önlemleri ile güvenli turizm anlayışını benimseyerek krizden çıkmaya çalışmakta kültürel turizm için yeni bir uygulama olarak müze ve ören yerlerini sanal ziyaretlere açarak farklı bir döneme geçişi hazırlamaktadır. Başka bir anlatımla Covid-19 salgını nedeniyle müzeler, ören yerleri, galeriler ve diğer benzeri kurumlar kapanırken, pek çok müze, galeri meraklılarıyla yeniden etkileşime geçmek ve evden katılabilecek sanal turlar, koleksiyonlar, konserler, videolar, oyunlar, kurslar ve konferanslar gibi yaratıcı ve yenilikçi dijital çözümler üretmeye çalışmaktadır. Örneğin Europa Nostra, kültür ve kültürel mirasla ilgili en iyi uygulamaları dijital biçimde paylaşmayı ve teşvik etmeyi amaçlayan Dijital Agora adlı bir platform oluşturmuştur (Iguman, 2020). Böylece turizmde dijitalleşmenin ilk örnekleri Covid-19 salgınıyla artmaya başlarken turizmde ve kültürel turizmde yeni bir dönemin başlangıcını hazırlamaktadır (Haywood, 2020). Sanal kültürel turizm, dijital deneyim, dijital kültürel turizm, online müze ve ören yeri ziyaretleri gibi adlandırmalar kuramsal ve uygulama olarak karşımıza daha sık çıkacak belki de kültürel turizmde dördüncü dönem olarak yerini alacak ya da tartışılacaktır. Başka bir anlatımla miras-turizm ilişkileri salgın döneminde değişerek turizmdeki önemini korumakta somut ve somut olmayan kültürel mirasların deneyimleme biçimleri farklılaşmakta, online organizasyonlar, sanal sunumlar ve dijital platformların gücü konuşulmaktadır. Turizmde ve kültürel turizmde yeni bir dönemin başlangıcı olarak sanal deneyime dayalı kültürel turizmin işaretleri çoktan farkedilmeye başlamıştır. Öte yandan turizm ve kültür mirasının teknoloji ve dijitalleşme ile ilişkileri olumlu-olumsuz yönlerinin, ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlarının da hesaba katılması gerektiği gözden kaçırılmamalıdır.

Görüldüğü gibi; kültürel turizm uygulamaları çeşitli farklılıklarla karşımıza çıkmakta bu nedenle sınıflamak, bir kalıba ya da, tanıma sığdırmak zorlaşmaktadır. Yeni tanımlamalar ve uygulamalar ile kültürel turizm, yaşam biçimleri, yaratıcılık ve “günlük kültür” ile de ilgili olan çok daha kapsamlı bir hal almıştır. Dünya Turizm Örgütü’nün (UNWTO, 2018), vurguladığı gibi, kültürel turizm somut miras vurgusundan vazgeçerek dünyanın her köşesinden çeşitli kültürel deneyimleri içeren çok daha geniş ve

çeşitli içerik kazanmakta, kültürel turizm hakkındaki araştırmalar, stratejiler artmakta ve yenilenmektedir. Bu nedenle UNWTO (2018) Turizm ve Kültür Sinerjileri raporunda kültürel turizmin gelişiminin altı çizilmekle kalmamış, kültürel turizmin gelecekte de büyümeye devam edeceği sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü kültürel turizme talep sadece kültüre ilgideki artıştan değil, turizmdeki gelişmelerden de kaynaklanmaktadır (Richards, 2001). Ne var ki özellikle Modern dönemde yoğunlaşan ve günümüze kadar devam eden büyüme kültürel turizmin konumunu göreceli olarak iyi eğitilmiş ve yüksek gelirli ziyaretçileri içeren bir niş piyasadan çok daha çeşitli insanları içeren bir kitle piyasasına dönüştürmüştür. Bu ise birçok destinasyon açısından çeşitli zorluklar ortaya çıkarmaktadır, “kitleselel kültür turizmi” “kitle kültürü turizmi” gibi uygulamaların ve kavramların gelişimi, belli başlı yerlerde aşırı kalabalığa ve bazı şehirlerde “aşırı turizm” şikayetlerine yol açmaktadır (García-Hernandez, de la Calle-Vaquero, ve Yubero, 2017). Turizme yüklenen ekonomik kazanımlar, mekânsal ve turizm türüne bağlı olarak değişirken, yerel halk ve turist etkileşimleri (Uslu ve Kiper, 2006), turizmleştirme-turistleştirme-ticarileşme-yerinden etme gibi kavramlar ‘aşırı turizm’ ile birlikte literatüre eklemekte, tartışmaya açılmaktadır (Richards, 2017).

Ana tema içinde yer alan kültürel turizmin öznesi olan kültür turistinin tanım ve tipolojilerinin değiştiğini gözden kaçırmamak gerekmektedir (McKercher ve DuCros, H. 2003, Richards, ve Van der Ark, 2013). Kişilerin öğrenim durumu, yaşı, geliri, merakı, ilgi alanları, seyahat amacı, seyahat motivasyonları, davranışları, kültür öğelerini kavrama-deneyimleme biçimleri, geçirilen süre, ürünün pazarlama yaklaşımları, fiyatı, rekabet gücü turist tipolojileri etkileyen özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde modern turist tipi “Maslow’un güdüler sıralamasında, kendini gerçekleştirme güdüsü ile eşleşmeye başlaması tipolojilerin değişmesinde etkili olmuştur. Maslow’un güdüler sıralamasını beş farklı gruba ayırdığı hatırlanırsa; kendini gerçekleştirme güdüsü, yaşama, güvenlik, bağlanma-sevgi ihtiyaçları ile benlik ihtiyaçlarından sonra gelen bir ihtiyaç olduğu (Cao, Jian, Liao ve Z. Chen, 2013), sanal ve fiziki olarak görünür olmanın turizmi etkilediği (Richards, 1996: 266), talep yaklaşımı yeni turist tipleri ve eğilimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Bu yaklaşımla modern turist tipi “eski turizm” (kitle turizmi); postmodern turist tipi “yeni turizm” (bireysel-deneyim odaklı) ile eşleştirilmektedir. Örneğin; Silberberg (1995), kültür turistlerinin motivasyon düzeylerindeki farklılığı öne

çıkarmakta, kültür turistlerini “yüksek derecede güdülenmiş turistler, kısmen güdülenmiş turistler, ikinci planda güdülenmiş turistler ve kazara turistler” olmak üzere dört sınıfta toplarken Richards (1996) ise “özel ve genel” olmak üzere iki sınıfa ayırmaktadır. Stebbins (1996) kültür turistlerini bir destinasyonu ziyaret ederken farklı kültürler hakkında genel bir bilgi sahibi olma amacı taşıyanlara “genel kültürel turistler”, kültürel varlıklar hakkında daha geniş bilgi sahibi olmayı amaçlayan ve onları tekrar ziyaret eden turist tipolojisini ise “uzmanlaşmış kültür turistleri” olarak iki sınıfta toplamıştır.

McKercher (2002), kültürel turizm pazarını iki farklı boyut ile değerlendirmekte; bu iki boyuttan birincisi turistlerin bir destinasyon bölgesini ziyaret etme kararlarındaki kültürel etkenlerin önemi iken, ikincisi ise yaşanan deneyimin derinliğidir. Bu iki boyut ele alınarak kültür turistleri “amaçlı, gezici, sıradan, kazara ve rastlantısal kültür turisti” olarak beş sınıfta irdelenmektedir. Amaçlı kültür turistlerinin motivasyonu en yüksek ve öncelikli kültür amaçlı seyahat edenlerden oluştuğu ileri sürülmektedir. Açıklamalardan anlaşılacağı üzere motivasyonlar ve çekiciliklerin çeşitliliği turist tipolojilerinin artmasına kaynaklık etmektedir (Celep, Kavlak, Gökçe ve Altunöz, 2020). Bu yaklaşımlarla somut miras odaklı görerek pasif deneyimleme merkezli yaklaşımlar geri planda kalırken; işitme-algılama-hissetme-düşünme-uygulama şeklindeki pratikler öne çıkmakta, yaratıcı turizm, deneyim turizmi gibi adlandırmalar ve uygulamalar turizm coğrafyası ile kültürel turizmin evrilmesine talep odaklı kaynaklık etmekte, mekânın anlamını, algısını kişiselleştirmektedir. Fakat Covid-19 ile birlikte kültürü, kültür mirasını, müze ve öğren yerlerini sanal deneyimleme biçimlerinin geliştiği de gözlerden kaçmamalıdır.

Sonuç olarak kültürel turizmin toplumsal bir olgu ve akademik çalışma alanı olarak gelişimine bakıldığında; II. Dünya Savaşı sonrasında ivme kazanmaya başladığı, 1980’li yıllarda ise “kültürel turizm” adının verilmesine yetecek kadar dikkat çektiği görülmektedir. Uluslararası ve ulusal seyahatlerdeki artış ve kültürel turizm ekonomiyi uyaracak ve kültürün korunmasına yardımcı olacak (Richards, 2001) “iyi” bir turizm biçimi olarak değerlendirilmiş, elit müşterilere yönelik ilk baştaki yönelimden farklı olarak, 1990’larda kitle piyasasına yönelerek gelişmiştir. Kültürel turizm hakkındaki ilk ders kitapları (Ivanovic, 2008; Smith, 2001; 2003) ile birçok farklı teorik ve metodolojik yaklaşımla ilişkili araştırma makaleleri yayınlanmıştır (Richards, 2018a; Smith ve Richards, 2013). Konuya ilişkin Google Akademik’e bakıldığında kültürel turizm

araştırmalarının giderek arttığı, turizm yayınları içindeki oranının %5’i (2019) bulunduğu görülmektedir. Bu büyüme alandaki alt temaların sayısındaki artış ile de desteklenmektedir (Du Cros ve McKercher, 2014; McKercher, B. ve DuCros, H. 2003). Google Akademik ve Scopus’ta listelenen çalışmalarda; kültürel tüketim biçimi olarak kültürel turizm, kültürel turizm için motivasyonlar, kültürel turist tipolojileri, miras alanlarındaki bozulmalar, dijitalleşme-kültür mirası ilişkileri, aşırı kullanımlar, online müze ve öğrenyeri ziyaretleri, yaratıcı ekonominin büyümesi ve antropoloji ile kültürel turizm arasındaki bağlantılar öne çıkmakta (Richards, 2018b), bu bağlamda araştırma temalarının değiştiği, çeşitlendiği, coğrafya ve coğrafyacıların da bu yayınlarda etkin olduğu görülmektedir. Tüm bunlara ilaveten 2019 sonlarından bugüne dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınının kültürel turizm üzerindeki etkileri somut bir şekilde görülmeye başlamış, sanal müzecilik, online etkinlikler, kültür miraslarından canlı sunumlar ve dijitalleşmesiye ilişkin çalışmalar kültürel turizmde yeni bir dönemi başlatacak, yaratıcılık-deneyim bağlamından sanal organizasyonlara evrilen bu turizmde paradigmatik değişimin beklenmesi sürpriz olmayacaktır.

5. SONUÇ: TURİZM COĞRAFYASINDAN KÜLTÜREL TURİZME BAKIŞ

Bu araştırma; coğrafyanın, kültürün, kültürel mirasın ve kültürel turizmin kavramsal açımlarındaki değişmelere dikkat çekmeyi, değişen ihtiyaçlar, çeşitlenen araştırma konularına turizm coğrafyası perspektifinden bakarak, tarihsel süreç içinde kültürel turizme yüklenen anlamları önceki yayından bugüne ulaşan farklılaşmaları anlamayı ve anlatmayı amaçlamaktadır. Seyahatin ilk örneklerinden günümüze; turistik çekicilikler, turist hareketliliği, varış noktaları ve buralardaki etkiler, mekansal görünüm, turizm-coğrafya-kültür-kültürel turizm arasındaki ilişkilerin artmasına zemin hazırlamıştır. Coğrafya, turizm ve kültür paradigmatik değişimler yaşamakta, interdisipliner özellikleri, dinamik yapıları, büyüyen kesişim kümeleri, atfedilen önem ve verilen destekler doğrultusunda farklı gelişmelerle karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1950’lerden sonra sayısız bakış açısı ile yaklaşımın araştırma temalarını etkilediğini ve zenginleştirdiğini söylemek gerekir. Bu zenginleşmeler ve farklılıkların mekansal yansımaları; kültürel turizm çalışmalarında uluslararası literatürde giderek artan öneme sahip olmuş, evrilen ilişkiler, dönüşen mekânlar, farklılaşan turizm eğilimleri daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır.

Küresel turizm hareketleri; yalnızca ekonomik değil (Bramwell, 2001; Hall, 2011), neoliberal politikalarından etkilenen/etkileyen; bireyselleşen, kültürel, politik bir değişim aracı ve yönetim biçimi olarak değerlendirilmekte; bugün turizm, kültür ve coğrafya kalkınma stratejilerinin önemli aktörleri ve mekanın dönüştüren dinamikleri olarak görülmektedir. Bu bağlamda uluslararası literatürde turizm coğrafyası, turizmin coğrafyası, coğrafyanın turizmi, turizmde yeni coğrafyalar (Richards, 2014a) şeklinde kavramsallaştırılan; turizm-küreselleşme-teknoloji, sosyal medya-ağ toplumu-paylaşım ekonomisi, yaratıcılık-deneyim-yeni misafirperverlik ilişkileri üzerinde çalışmalar artarken, coğrafya ve coğrafyacıların bu yayınlardaki varlığı önemli bir olgu olarak belirtilmeli, ulusal akademinin dikkatini çekmeli, geleneksel turizm coğrafyası çalışmalarının öneminin giderek azaldığı hatırlanmalıdır.

Ülkemizde turizm coğrafyası araştırmalarının; çekiciliklerin incelenmesi, turizme ilişkin mekânsal kalıpların analizi, turistik etkilerin ve turizm potansiyelinin saptanması gibi klasik turizm coğrafyası yaklaşımlarından çok daha öteye geçen yeni yaklaşımlara ve değerlendirmelere ihtiyaç duyduğu önemli bir bulgu olarak ifade edilmelidir. Özellikle uluslararası literatürü yakından izlemek, konuya ilişkin yeni uygulamalara bakmak turizm coğrafyasına yüklenen anlamları kavramak için önem taşımaktadır. Günümüzde coğrafyanın ve turizmin en önemli araştırma alanlarından biri haline gelen kültürel turizm; rekreasyonel turizmden ziyaret edilen mekânın anlaşılması, algılanması ve bilgilenme açısından, turist motivasyonları, harcanan zaman, yapılan düzenlemeler ile turizmin coğrafi dağılışı ve etkileri bakımından farklılık göstermekte; turizmin kültürden etkilenmesi, kültürü etkilemesi, kültürel farklılıklar yaratması ile giderek daha fazla araştırmaya konu olmaktadır.

Modernite ile birlikte kültür, kültür mirası kavramının değişmesi, koruma teori ve uygulamalarındaki tartışmalar-çelişkiler, ulusal/uluslararası sözleşmeler, Postmodernite, küreselleşme ve karşı bir hareket olarak gelişen yerelleşme, kültür mirasının ekonomik bir değer olarak yükselişi, teknoloji-turizm ilişkileri, paylaşım ekonomisi, artan rekabet, kültür mirasının ve kültürel turizmin bu rekabette farklılık ve değer artırıcı bir rol üstlenmesi, turist talepleri ve motivasyonlarının değişmesi yeni başlıklar ve yeni dönem olarak turizm coğrafyası araştırmalarının içeriğini kültürel bağlamda zenginleştirmeye ve çeşitlendirmeye başlamıştır.

Öte yandan UNESCO'nun; kültür mirasına dahil edilen anıtsal mimari eserler ile tarihi ve sanatsal

açıdan önemli yapılara ve arkeolojik alanlara (somut miras); toplumsal ve tarihsel belleği oluşturan her türlü yapı ve geleneksel yaşam öğelerini (somut olmayan miras) eklemesi, farklı yapı ve zaman dilimlerinden dokuların kültür mirası olarak korunması, tarihi kentler ile kırsal alanları içine alan yaklaşımları benimsemesi de kültürel turizmin değişiminde etkili olmuştur. Bu dinamiklere paralel olarak miras alanlarının korunması ile birlikte kullanıma sunulması için yapılanların yeni sorunları beraberinde getirdiği, mekânsal dönüşümleri hızlandırdığı, çeşitlendirdiği gözlerden kaçmamakta, akademinin konuya ilişkin yeni teoriler üzerinde çalıştığı, coğrafyanın ve turizm coğrafyası yaklaşımlarının; teorik ve uygulamada etkin bir güç olduğu, mekanı pazarlama yerine anlama-algılama gayretinin ne kadar kıymetli olduğu anlaşılmaktadır.

Kültürel turizm; seyahat etme eğilimlerinin başladığı ilk günden bugüne varlığını sürdürmekle birlikte, kültürün sahip olduğu çekicilik ve güç zamanla değişmiş, kültür yerel kalkınma ve turizm için güçlü bir araç olarak değerlendirilmiştir. Modern öncesi dönemde bilgi ve görgü artırmak için yapılan seyahatlerle öne çıkan ilk dönem daha sonra kitle turizminin tamamlayıcısı olarak tarihsel yerlerin, müzelerin, ören yerleri ve kalıntıların ziyaret edilmesi ile dikkat çekmiş ve farklılaşmaya başlamıştır. İkinci dönem olarak başlayan bu süreçte kültürel turizm; 1980'ler, 1990'lar boyunca büyümüş, kitlesel kültürel turizme dönüşmüş özellikle bu dönemde kültürel turizmin sıradanlaştığı, turizm ve turizm coğrafyasının mekanı anlama-yaşama yerine pazarlama stratejilerine odaklandığı görülmüş, kültürel turizmin müze ve ören yeri ziyaretleriyle öne çıkması teori ve uygulamalara yansımış, kültürel turizmin içeriğini sınırlandırmıştır.

Postmodernite ile birlikte yeni değerlerin kaynağı olarak kültürün yükselişi, çeşitlenmesi, kültürel üretimin farklılaşması, yeni teknolojilere erişim ve kültür ilişkileri, kültürün ekonomik değer yaratması (Scott, 1997; Sacco vd. 2009), yerel gibi yaşama isteği ile deneyim kazanma motivasyonunun öne çıkması kültürel turizmin üçüncü dönemine kaynaklık etmektedir. Bu dönemde bireylerin kendi isteklerine yöneldikleri, yaratıcılık taleplerinin arttığı, yerel ile birlikte oluşturdukları içeriklerin giderek daha fazla dikkat çektiği görülmektedir. Bu yolla kültür; pasif katılımı, aktif katılıma dönüştürmekte, gündelik yaşamın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmektedir (Sacco vd. 2009). Özellikle gelişen ulaşım ve teknoloji olanakları ile birlikte değişen turist beklentilerinin; yaşam biçimi, geleneksel mimari, yeme-içme alışkanlıkları, müzik-dans türleri, el sanatları, toplantıları, fuarları ve festivalleri kapsayan somut

olmayan kültürel mirasa doğru evrilmesi bu dönemin tipik özellikleridir. Burada coğrafya ve turizm coğrafyası içeriklerine; kültür, kültür mirası, kültürel coğrafya bağlamı eklenmekte mekanın anlamı; holistik bir yaklaşımla, somut ve somut olmayan kültürel miras ile değerlendirilmeye katılarak güçlenirken, kültürel turizmin kavramsal açılımları ile uygulamaları farklılaşmaktadır. Örneğin Postmodern turizm paradigmasının hakim olduğu süreçte artan teknoloji olanakları, bilgi paylaşımı ve sosyal medya ile birlikte kişiler; özel ilgi alanlarına göre seyahatlerini daha kolay planlayabilir konuma ulaşmakta (Kara, 2013), ‘otantik deneyimler’ arzulanmaktadır. Buna paralel olarak geleneksel ve popüler kültür arasında (Richards ve Wilson, 2007) isteklerin artması, ‘yaratıcı’ ve ‘orijinal programların gelişmesini hızlandırmakta özellikle cazibe merkezli kültürel turizmden (tek kültür ögesi) mekan merkezli kültürel turizme (eser odaklı olmayan, kültür mirası ve yakın çevresini içine alan) kayan ilgi, somut olmayan mirası deneyimleme motivasyonu, yaratıcılığın değişik şekillerinin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Bu durumla ilgili UNESCO (2013) turizmin üçüncü kuşağında yaratıcılığı bir kaynak olarak tanımlayarak, değişen turist ilgilerini karşılayacak yeni ürünler geliştirmede dış çembere odaklanmış, yaratıcı kentler ağı oluşturarak, yeni miras-kültür-turizm ilişkisinin ve algısının ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Bu durum yeni nesil kültürel turizm, yaratıcı turizm, deneyim turizmi şeklinde kavramsallaştırılmaya başlamış (Zoğal ve Emekli, 2017), hem turizmin hem de kültürel turizmin üçüncü kuşağı olarak yorumlanmıştır.

Yaşanan süreç yeni mekânlar yaratırken kültürel turizmin daha önceki mekânlarını değişikliğe uğrattığı özellikle müze ve ören yerlerindeki farklılıkların dikkat çekici bir boyut kazandığı bulgulara eklenmelidir. Önceki mekânlarda ziyaretler yeniden kurgulanmaya başlamakta, eski moda camekânların içindeki eserleri pasif bir şekilde izlemenin yerini müzelerde ‘eylem, katılım, deneyimleme ve eğlenme’ almaktadır. Bu doğrultuda profesyonel anlayışla tasarımılanan sergiler, konserler, konferanslar, temalı festivaller, şenlikler dönem özelliklerini yansıtan düzenlemeler ve ses efektleri” (Urry, 2009: 208), çeşitli müzelerde aktörlerin tarihi kişilikleri canlandırması, ziyaretçilerle etkileşim kurulması, interaktif sunum ve ekomüze tasarımlarının gelişmesi örnek olarak gösterilebilir. Müze ve ören yerlerindeki bu değişikliklerin yanında kültürel turizmde Dünya Miraslarına olan ilgi artmaya devam etmekte ve miras alanlarında da canlandırmalar, sanatsal aktiviteler ve çeşitli promosyonel tanıtım,

pazarlama çabaları ile kültürel turizm gelişmeye devam etmektedir. Örneğin anıtlar, kaleler, müzeler, çeşitli tarihi eserler gibi somut mirasa yapılan ziyaretler turizmde ulusal kimlik için önem taşımanın yanında, konserler, yerel yiyeceklerin sunumu, konferans ya da festival gibi etkinliklerle ilgili karma bir turistik ürün şeklinde sunulularak yeniden anlam kazanmakta; su, ışık, hologram ya da farklı medya araçları ile yeniden sunulmaktadır. Müze ve ören yeri tasarımlarının yenilenmesi şeklindeki uygulamalar kültürel turizmin iki ve üçüncü dönemini kaynaştırarak yeni mekânsal oluşumların kapısını aralamakta turizm coğrafyasının bu ilişkileri anlamadaki kilit rolüne vurgu yapmaktadır.

Dünya gündemini değiştiren Covid-19 salgını ile turizm ve kültürel turizm ilişkilerine bakmak, araştırmanın güncelliği açısından önem taşımaktadır. Seyahat özgürlüğünün ve mekânsal ilişkilerin sıklıkla tartışıldığı hatta yeniden kurgulandığı bu süreçte, turizm, kültür ve coğrafya ilişkisi ayrıca önem kazanmıştır (Zoğal ve Emekli, 2020). Özellikle Covid-19 salgınının yol açtığı yapısal dönüşüm ve tüketici davranışlarındaki değişiklikler bazı sektörlerde geçici etkilere yol açarken bazı sektörlerin tümünden değişmesine neden olmaktadır. Covid-19 salgını sonucu ortaya çıkan olumsuzluklar ve can kayıpları, turizmin işleyişinin ve turist davranışlarının eskisi gibi ol(a)mayacağını göstermiştir (Gössling, Scott ve Hall, 2020).

Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınının neden olduğu küresel çaptaki kriz en çok konuşulan konulardan biridir (Kervankıran ve Bağmancı, 2020) ve araştırma temasını yakından ilgilendirmektedir. Covid-19 salgını dünya seyahat eğilimlerinde önemli değişimlere neden olmaktadır (Kervankıran ve Bağmancı, 2021). Bugün kültürel turizmin paradigmatik bir değişim yaşayacağı açıkça görülmektedir. Öte yandan salgından kültürel turizmin kitle turizmi destinasyonlarına oranla daha az etkilendiği hatta küçük ölçekli kültürel turizm destinasyonlarının krizlere karşı daha fazla dirençli olduğu söylenmektedir (Khan, 2020). Turistler dünya miras alanlarında kültürel ve tarihsel bakımından önemli varlıkları ziyaret etmek amacıyla günübirlik turları ve daha tenha destinasyonları tercih etmektedirler. Sosyal mesafe, maske, hijyen, seyahat kısıtlamaları ve izole yaşam ile özetlenen 2020 yılında turizm sektörü; izole tatil ve güvenli turizm anlayışı ile sorunu çözmeye çalışırken, kültürel turizmde farklı bir uygulama olarak müze ve ören yerlerini sanal ziyaretlerle, turistlerin ayağına götürerek yeni bir dönemin daha başlamasına zemin hazırlamaktadır.

Başka bir anlatımla Covid-19 salgını nedeniyle müzeler, ören yerleri, galeriler ile benzeri kurumlar kapanırken, pek çok müze, meraklılarıyla yeniden geçmek ve evden katılabilecek sanal turlar, konserler, videolar, oyunlar, kurslar ve konferanslar gibi çevrimiçi, yaratıcı ve yenilikçi dijital çözümler üretmeye çalışarak yeni bir dönemi başlatmakta (Iguman, 2020), dijital ya da sanal kültürel turizm şeklinde kavramsal açılımlar ve uygulamalar dikkat çekmektedir. Ancak teknolojideki hızlı gelişme ve dijitalleşmenin olumlu ve olumsuz yönleri ile bunun ekonomik ve toplumsal yansımalarının tartışılması gerektiği unutulmamalıdır.

Kavramsal ya da uygulama pratikleri değişen kültürel turizm ile kültür turistlerini anlamak bu anlamda önem taşımaktadır. Özellikle “yerel gibi yaşama” isteği (Richards, 2011; Richards ve Russo, 2016), turistlerin motivasyonu, kimliği ve kalış süresi ile ilişkili olarak “geçici vatandaşlar” “küresel vatandaşlar”, “küresel göçebeler”, “refah göçmenleri” olarak kavramsallaştırılan yeni turist tipi, turist tipolojilerine eklenmiştir (Kannisto, 2018). Turist ve yerelin birbirine göre farklı rollere ve uygulamalara sahip olması “kültürel turist”i ve ‘kültürel turizmi geleneksel kategorilerle tanımlamayı zorlaştırmaktadır (Russo ve Richards, 2016; Richards, 2010; 2011; 2014a). Bu bağlamda Richards; kültürel turizm araştırmalarında; Avrupa ve Kuzey Amerika’daki somut kültürel mirasa ilginin azalmakla birlikte turizm-kültür arasındaki ilişkinin gelişmeye

devam ettiğini, mekânsal kaymaların özellikle Asya ülkelerine, somut olmayan mirasa ve gündelik yaşama doğru olduğunu ileri sürmektedir. Öte yandan miras koruma yaklaşımlarının yeni teknoloji uygulamaları ile birleştirilmesi ve içerik üretimlerinin turizm-kültür-yaratıcı ekonomi arasındaki bağları güçlendirdiği (Richards, 2018b) düşünüldüğünde; turizmin dağılışı, yeni turistik çekiciliklerin oluşması, farklı mekanlar ve mekânsal etkilerin varlığı hatta somut olan ve olmayan mirasın turizm sistemine giderek artan oranda dâhil olmasıyla, mirasın sürdürülebilirliği hakkında daha fazla endişenin ortaya çıkması (Loulanski ve Loulanski, 2011), anıtlar, eski eser ve kalıntıların bugün aklımıza gelmeyecek şekilde tüketilmesi ve kullanılması gibi konular turizm-coğrafya-kültür bağlamının gücünü, mekanın anlamı ve algısının yanı sıra kullanım pratiklerinin önemini vurgulamaktadır.

Özetle; turizm ile kültürel turizmin gelişimi, etkileyen faktörler, turist sayılarının izlenmesi, turizmin etkileri, doğal-kültürel miras-turizm-coğrafya ilişkileri, turizm aktörleri ve yerel halkın rollerinin belirlenmesi, CBS aracılığı ile değerlendirilmesi gibi konulara ek olarak bugün turizm coğrafyası; postmodern turizm eğilimleri ile birlikte araştırma konumuzu oluşturan kültür-miras-yaratıcılık-turizm ilişkileri ve kültürel turizm bağlamının anlaşılmasında giderek önem kazanmaktadır.

REFERANSLAR

- Agnew, J.A., Livingstone, D.N. 2011. *Handbook of Geographical Knowledge*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Aitchison, C. 1999. New cultural geographies: the spatiality of leisure, gender and sexuality, *Leisure Studies*, 18(1), 19-39.
- Akoğlan Kozak, M., Evren, S., Çakır, O. 2013. Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1) , 7-22.
- Aktaş, G. 2007. *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Alberts, H. C., Hazen, H. D. 2010. Maintaining authenticity and integrity at cultural world heritage sites. *Geographical Review*, 100(1), 56-73.
- Arı, Y. 2017. Çevresel determinizmden politik ekolojiye: son 100 yılda Dünya’da ve Türkiye’de insan-çevre coğrafyasındaki yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(37), 1-34.
- Bachlaitner, R., Zins, A. H. 1999. Cultural Tourism in Rural Communities: The Residents’ Perspective, *Journal of Business Research*, 44, 199-209.
- Bekaroğlu, E. 2014. Modern Türk coğrafyası geleneği. *Bir disiplinin iç dünyası: Modern Türk coğrafyası üzerine söyleşiler* (Ed. E. Bekaroğlu ve A. L. Özdemir) içinde, s. 53-73, İstanbul: İdil Yayıncılık.

- Beeho, a. J., Prentice, R. C. 1997. *Conceptualizing the Experiences of Heritage Tourists: A Case Study of New Lanark World Heritage Village*, *Tourism Management*, 18(2), 75-87.
- Bekaroğlu, E., Yavan, N. 2013. Modern Türk coğrafyasının tarihsel gelişiminde batılı coğrafya okullarının etkisi: ampirik bir analiz. *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1(1), 51-66.
- Bramwell, B. 2001. Governance, the state and sustainable tourism: a political economy approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 19, 459-477.
- Briedenhann, J., Wickns, E. 2004. Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas—vibrant hope or impossible dream? *Tourism Management*, 25(1), 71-79.
- Butler, W.R. 2004. Geographical research on tourism, recreation and leisure: origins, eras and directions. *Tourism Geographies*, 6(2), 143-62.
- Cabrini, L. 2005. 'Tourism in the World. A vision for the future', 2nd Congress of Tourism, 4-5 Temmuz, 2005, Estoril, Portekiz.
- Cave, J., Ryan, C., Penakara, C. 2003. Residents' Perceptions, Migrant Groups and Culture as an Attraction-The Case of a Proposed Pacific Island Cultural Centre in New Zealand, *Tourism Management*, 24, 371-385.
- Celep, M., Kavlak, H. T., Gökçe, A., Altunöz, Ö. 2020. Kültür Turisti Tipolojilerinin Belirlenmesi: Anadolu Medeniyetleri Müzesi Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(2), 958-970.
- Chairatana, Pun-Arj, 2012. Creative Tourism 2.0, <http://www.trendsoutheast.org/opinion/2012/6/7/creativetourism-20>.
- Cao, H., J Jiang, L. B. Oh, Li, H. X. Liao., Z. Chen, 2013. A Maslow's hierarchy of needs analysis of social networking services continuance. *Journal of Service Management*, 24(2), 170-190.
- Demir E., Emekli G. 2017. Web 1.0'dan Web 2.0'a Geçişin Turizm Coğrafyası Üzerine Yansımaları: İzmir Örneği, *Türk Coğrafya Kurumu 75. Yıl Uluslararası Kongresi 8-10 Kasım 2017*, Ankara, Türkiye, s.178.
- Doğaner, S. 2003. Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması, *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu* (16-18 Nisan), İzmir.
- Doğaner, S. 2019. Türkiye'de Coğrafya, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, II, 17,441-476.
- Doğaner, S. . 2020. Türkiye Turizm Coğrafyası Literatür İncelemesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 17(34), 441-476.
- Du Cros, H., McKercher, B. 2014. *Cultural tourism*. London: Routledge.
- Emekli G., İbrahimov A., Soykan F. 2006. Turizmde Küreselleşmeye Coğrafi Yaklaşımlar ve Türkiye, *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 1-16.
- Emekli, G. 2002. Turizm eğitiminde coğrafya ve turizm coğrafyasının önemi, T.C. Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Şurası, Ankara.
- Emekli, G. 2003. Kültür Mirasının Kültürel Turizm Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi. 2. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, 16-18, Nisan 2003, İzmir, 43-49.
- Emekli, G. 2006. Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 51-59.
- ETC (European Travel Commission), 2005. "City Tourism & Culture - The European Experience", Madrid.
- Eriç, S. 1973. *Cumhuriyetin 50.yılında Türkiye'de coğrafya*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Fahmi, F. Z., McCann, P., Koster, S. 2017. Creative economy policy in developing countries: The case of Indonesia. *Urban Studies*, 54(6), 1367-1384.
- Frey, B. S., Steiner, L. 2011. World heritage list: Does it make sense? *International Journal of Cultural Policy*, 17(5), 555-573.
- Fowler, S. 2003. Ancestral tourism. *Insights*, D31-D36.
- García-Hernández, M., la Calle-Vaquero, D., Yubero, C. 2017. Cultural heritage and urban tourism: Historic city centres under pressure. *Sustainability*, 9(8), 1346.

- Gibson, C. 2008. Geographies of tourism: International leasing geography? *Progress in Human Geography*, 32(1), 1-16.
- Gössling, S., Scott, D., Hall, C. M. 2020. Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of covid-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20.
- Gregg, M., Leinhardt, G. 1994. Mapping out geography: An example of epistemology and education. *Review of educational research*, 64(2), 311-361.
- Gretzel, U., Jamal, T. 2009. Conceptualizing the creative tourist class: Technology, mobility, and tourism experiences. *Tourism Analysis*, 14(4), 471-481.
- Güvenç, B. 2002a. *İnsan ve Kültür*. (9.bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. 2002b. *Kültürün ABC'si*. (2.bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güney, İ., Somuncu, M. 2017. Coğrafyacıların turizm disiplinine akademik katkıları: "Annals of Tourism Research" dergisi üzerinden betimsel bir analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 54(10), 453-462.
- Hall, C. M. 2011. Policy learning and policy failure in sustainable tourism governance: from first- and second-order to third-order change? *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 649-671.
- Hall, C. M. 2015. On the mobility of tourism mobilities. *Current Issues in Tourism*, 18(1), 7-10.
- Hall, C.M., Page, S. J. 2009. Progress in Tourism Management: From the geography of tourism to geographies of tourism – A review, *Tourism Management*, 30(1), 3-16.
- Hall, C.M., Page, S.J. 2014. *The Geography of Tourism and Recreation Environment Place and Space*. New York: Routledge.
- Harvey, D. 2012 *Sermayenin mekânları/Eleştirel bir coğrafyaya doğru* (Çev. B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar, S. Yüksel). Sel Yayıncılık. İstanbul.
- Haywood, K. M. 2020. A post COVID-19 future - tourism re-imagined and re-enabled, *Tourism Geographies*, 22(3), 599-609.
- Hewison, R. 1987. *The heritage Industry: Britain in a climate of decline*. London: Methuen.
- Hjalager, A. M. 2009. Cultural tourism innovation systemse the Roskilde festival. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 9(2-3), 266-287.
- Hughes, H. L. 1996. Redefining cultural tourism. *Annals of Tourism Research*, 3(23), 707-709.
- Hughes, H., L. 2002. Culture and tourism: a framework for furtheranalysis, *Managing Leisure* 7, 164- 175.
- Hughes, H., Allen, D. 2005. Cultural tourism in Central and Eastern Europe: the views of 'induced image formation agents, *Tourism Management* 26, 173-183.
- ICOMOS, WTO. 1993. *Cultural tourism–tourism at world heritage sites: The site manager's handbook* (2nd Edition), Madrid.
- Ivanovic, M. 2008. *Cultural tourism*. Cape Town: Juta and Company Ltd.
- Iguman, S. 2020. If visitors won't go to Heritage, Heritage must go to visitors. *Digitisation of Heritage in time of Corona.Tourism facing a pandemic: from crisis to recovery*/edited by Federica Burini- Bergamo: Università degli Studi di Bergamo.
- Jafari, J., Ritchie, B. 1981. Towards a framework of tourism education: problems and prospects. *Annals of Tourism Research* 8, 13.
- Johnson, N. C. 1996. Where Geography and History Meet: Heritage Toursim and the Big House in Ireland, *Annals of Association of American Geographers*, 86(3), 551-566.
- Kaba, B, Emekli G.2018. Turizmde yükselen bir eğilim: Yalnız seyahat eden kadın gezginler (Türkiye örneği) *Ege Coğrafya Dergisi* Aegean Geographical Journal, VOL. 27 (2), 111-126.
- Kannisto, P. 2018. Travelling like locals: Market resistance in long-term travel. *Tourism Management*, 67, 297-306.

- Kara, T. 2013. *Sosyal Medya Endüstrisi: İnsan, Toplum, Ekonomi*. Beta Basım, İstanbul.
- Kaya, İ. 2010. Eleştirel düşünce sosyal teori ve coğrafya eğitimi, *Coğrafya Öğretiminde Yöntem ve Yaklaşımlar*, (ed. R. Özey, A. Demirci) içinde, s.337-356. 2. Baskı, Aktif Yayınevi, Ankara.
- Kayan, İ. 2000. Türkiye üniversitelerinde coğrafya eğitimi amaç, yeni hedefler, sorunlar ve öneriler. *Ege Coğrafya Dergisi*, 11, 7-22.
- Kaygalak, İ. 2011. Postmodern eleştirilerin coğrafi düşünce ve yeni mekân kavrayışları üzerine yansımaları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-10.
- Khan, A. 2020. Covid-19 Salgınının Turizm Üzerindeki Etkileri: Safranbolu Miras Kenti Örneği, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 28-37.
- Kervankıran, İ. 2013. *Coğrafya eğitimi ve turizm ilişkisi. 21. Yüzyılda Değişen Yaklaşımlar ve Yükseköğretimde Coğrafya Eğitimi*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Kervankıran, İ., Şardağ, A. 2019. Tourism geography researches in Turkey: A content analysis for graduate theses. *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 151-170.
- Kervankıran, İ., Sert Etman, F., Şardağ A. 2019. Türkiye’de turizm coğrafyası araştırmalarında disiplinler ilişkisinin sosyal ağ analizi ile incelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(3), 938-965.
- Kervankıran, İ., Bağmancı, M.F. 2020. Bildiğimiz turizmin sonu mu? COVID-19’un Türkiye’deki turizm hareketliliğine etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 76, 19-32.
- Kervankıran, İ., Bağmancı, M.F. 2021. COVID-19 Sürecinde Türkiye Turizminin Mekansal Görünümü: Hangi İl Nasıl Etkilendi?, *Coğrafi Bilimler Dergisi/ Turkish Journal of Geographical Sciences*, 19(1), 263-287.
- Kongar, E. 1989. *Kültür üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kozak, M. A. ve Bahçe, A. S. 2009. *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kroeber, A. L., Kluckhohn C. 1952. Culture: a critical review of concepts and definitions. Cambridge, Mass., Papers of the Peabody Museum of American Archeology and Ethnology, Harvard University, Vol. XLVII, No. 1
- Lacoste, Y. 1976. *Coğrafya savaşmak içindir*. (Çev. A. Arayıcı), Özne Yayınları, İstanbul. 1998.
- Lew, A.A. 1999. Editorial: A Place called tourism geographies. *Tourism Geographies*, 1(1), 1-2.
- Light, D. 2000 An Unwanted Past: contemporary tourism and the heritage of communism in Romania, *Journal of Heritage Studies*, 6(2), 145-160.
- Loulanski, T., Loulanski, V. 2011. The sustainable integration of cultural heritage and tourism: A meta-study. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(7), 837-862.
- Marques, L., Richards, G. (2014). Creative districts around the world. Breda: NHTV.
- McCain, G. N.M. Ray. 2003. Legacy tourism: the research for personel meaning in heritage travel, *Tourism Menagement*, 24, 713-717.
- McKercher, B. 2002. Towards classification of cultural tourists. *International Journal of Tourism Research*, 4(1), 29-38.
- McKercher, B., DuCros, H. (2003). Testing a cultural tourism typology. *International Journal of Tourism Research*, 5(1), 45-58.
- Mitchell, L. (1979). The geography of tourism. *Annals of Tourism Research*, 6, 235-244.
- Mitchell, L.S., Murphy, P.E. 1991. Geography and tourism. *Annals of Tourism Research*, 18, 57-70.
- Özgüç, N. 2007. *Turizm Coğrafyası*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Özgen, N. 2010. Bilim olarak coğrafya ve evrimsel paradigmaları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(2), 1-25.
- Özgen, N. 2017. Beşeri Coğrafyada Bilimsel Bilgi ve Metodolojik Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 24(195-221).

- Özgür, E. M. 2018. Innovation trends in Turkish human geography: An Assessment from the perspective of agents of change. *International Journal of Geography and Geography Education*, 38, 142-170.
- Özgür, E. M., Yavan, N. 2013. Türk coğrafyacılarının iç hesaplaşması: neden başaramadık? Nasıl başarabiliriz? *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1(1), 14-38.
- Öztürk, M., Karabağ, S. 2013. Coğrafyada paradigmlar. *Journal of European Education*, 3(1), 8-32.
- Pekin, F. 2011. *Çözüm: Kültür Turizmi*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ponzini, D., Fotev, S., Mavaracchio, F. 2016. Place-making or place-faking? The paradoxical effects of transnational circulation of architectural and urban development projects. *Reinventing the local in Tourism: Producing, consuming and negotiating place* (Ed. A. P. Russo, & G. Richards) içinde, s.153-170, Bristol: Channel View.
- Pario, Y., Butler, R., Airey, D. 2001. Clarifying Heritage Tourism, *Annals of Tourism Research*, 28(4): 1047-1049.
- Pritchard, A., Morgan N.J. 2000. Privileging the male gaze: Gendered tourism landscapes, *Annals of Tourism Research*, 27(4), 884-905.
- Richards, G. 1996. Production and consumption of European cultural tourism. *Annals of Tourism Research*, 23(2), 261-283.
- Richards, G. 2001. *Cultural attractions and European tourism*. Cabi
- Richards, G. 2010. Tourism Development Trajectories-From Culture to Creativity. *Tourism and Management Studies*, 6, 9-15.
- Richards, G. 2011. Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225-1253.
- Richards, G. 2014a. Creativity and tourism in the city. *Current Issues in Tourism*, 17(2), 119-144.
- Richards, G. 2014b. *The new geographies of tourism: space, place and locality*. Wageningen University.
- Richards, G. 2017. Tourists in their own city e considering the growth of a phenomenon. *Tourism Today*, 16, 8-16
- Richards, G. 2018a. Cultural tourism: A Review of Recent Research and Trends, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12-21.
- Richards, G. 2018b. The creative economy, entertainment and performance. *SAGE Handbook of tourism Management: Applications of theories and concepts to tourism*. (ed. C. Cooper, S. Volo, W. C. Gartner, ve N. Scott) içinde, s. 315-327.
- Richards, G., Russo, A. P. 2016. Synthesis and Conclusions: Towards a new geography of tourism? *Reinventing the local in Tourism: Producing, consuming and negotiating place* (A. P. Russo ve G. Richards) içinde s.251-266. Bristol: Channel View.
- Richards, G., Van der Ark, L. A. 2013. Dimensions of cultural consumption among tourists: Multiple correspondence analysis. *Tourism Management*, 37, 71-76.
- Richards, G., Wilson, J. 2007. *Tourism, Creativity and Development*, London: Routledge. s. 107-124.
- Rodríguez, M, R. M. 2011. Transmodernity: A new paradigm. *Transmodernity: Journal of Peripheral Cultural Production of the Luso-Hispanic World*, 9.
- Russo, A. P., Richards, G. 2016. *Reinventing the local in Tourism: Producing, consuming and negotiating place*. Bristol: Channel View.
- Ryan, C. 2002. Equity, management, power sharing and sustainability—issues of the ‘new tourism’. *Tourism management*, 23(1), 17-26.
- Saarinen, J. 2014. Tourism geographies: Connections with human geography and emerging responsible geographies. *Geographia Polonica*, 87, 343–352.
- Saarinen, J., Rogerson, M.C., Hall, C.M. 2017. Geographies of tourism development and planning. *Tourism Geographies*, 19(3), 307-317.

- Sacco, PL, Nuccio M, Tavano Blessi G. (2009). Cultural policies and local planning strategies: What is the role of culture in local sustainable development?, *Journal of Art Management, Law, and Society* 39, 45-64.
- Scott, A. 1997, *The Cultural Economy of Cities*. UK: Blackwell Publishers Ltd.
- Shaw, G., Williams, A. M. 1994. *Critical issues in tourism: a geographical perspective*, Oxford,
- Smith, P. 2001. *Cultural theory: An introduction*. Blackwell: Oxford University Press. York: Harper&Brothers.
- Smith, M. 2003. Holistic holidays: Tourism and the reconciliation of body, mind and spirit. *Tourism Recreation Research*, 28(1), 103-108.
- Smith, M., Richards, G. 2013. *The Routledge handbook of cultural tourism*. London: Routledge.
- Stebbins, R. A. 1996. Cultural tourism as serious leisure. *Annals of Tourism Research*, 23(4), 948-950.
- Silberberg, T. 1995. Cultural tourism and business opportunities for museums and heritage sites. *Tourism Management*, 16(5), 361-365.
- Tivers, J. 2012. Tourism, Space and Gender. *The Routledge Handbook of Tourism Geographies* (Ed. Wilson, J), içinde, s.90-97. Abingdon, Oxon.
- Tuysuz, S., Yavan, N. 2012. Bölgesel coğrafya yaklaşımı ve Türk coğrafyasındaki etkileri üzerine kritik bir değerlendirme. *TÜCAUM VI. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (390-405). Ankara: TÜCAUM.
- TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi). 2020. COVID-19 Küresel Salgın Değerlendirme Raporu. <http://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/TUBA-978-605-2249-43-7.pdf>
- Tümertekin E., Özgüç, N. 2016. *Beşerî Coğrafya, İnsan Kültür Mekân*. İstanbul: Çantay Yayınevi.
- UNESCO. 1998. Natural Sacred Sites. Cultural Diversity and Biological Diversity International Symposium, 22-25 Eylül, 1998, Paris.
- UNESCO. 1999. The World Heritage Convention and Cultural Landscapes in Africa Expert Meeting. 9-14 Mart 1999, Tiwi, Kenya.
- UNESCO, 2013. Creative Cities Network Mission Statement, <https://en.unesco.org/creative-cities/events/creative-cities-network-annual-meeting-2013-bologna>
- UNWTO. 2017. Definitions committee on tourism and competitiveness. CTC.
- UNWTO. 2018. Report on tourism and culture synergies. Madrid: UNWTO.
- Urry, J. 2009. *Turist Bakışı* (Çev. Tataroğlu, E. ve Yıldız, İ.). Bilgesu Yayıncılık, Ankara
- Uslu, A., Kiper, T. 2006. Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3): 305-314.
- Varnacı Uzun, F., Somuncu, M. 2010. Kültürel Peyzaj Değerlerinin Yerel Kalkınma İçin Önemi: İhlara Vadisi Örneği. *VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu. Bildiriler Kitabı*: 355-365, 03-05 Kasım 2010, ANKARA.
- Williams, R. 1977. *Culture and Society: 1780-1950*. Middlesex: Penguin Books.
- Williams, R. 1993. *Kültür*. (Çev. E. Başer). Ankara: İletişim Yayınları.
- Williams, S. 2009. *Tourism Geography A New Synthesis*. Londra: Routledge.
- Williams, A.M., Hall, C.M. 2000. Tourism and migration: new relationships between production and consumption. *Tourism Geographies*, 2, 5-27.
- Yavan, N. 2005. Bilim felsefesi bakımından coğrafyada pozitivist yaklaşım. *Ulusal Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı* içinde s. 405-414, İstanbul.
- Yazan, S., Bekaroğlu, E. 2018. Türk coğrafyacılığının disiplinler ilişkileri üzerine ampirik bir araştırma. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), 37- 67.
- Zoğal, V., Emekli, G. 2017. Yaratıcı turizme kavramsal ve coğrafi bir yaklaşım, *Ege Coğrafya Dergisi*, 26(1), 21-34.
- Zoğal, V., Emekli, G. 2020. Türkiye’de COVID-19 Salgını Sürecinde İkinci Konutların Değişen Anlamları. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)* 42(35) 168-181.

